

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра фінансів

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

(підпис)
“ ____ ” _____ 20__р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістра

зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування

за освітньою програмою «Управління публічними фінансами»

на тему: « БЮДЖЕТНЕ ФІНАНСУВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ»

Виконавець:

студентка 6 курсу бзф7м гр. ЦЗФН
Наговська Тетяна Анатоліївна _____
/підпис/

Науковий керівник:

д.е.н., професор
Мельник Віктор Миколайович _____
/підпис/

ОДЕСА- 2025

АНОТАЦІЯ

кваліфікаційної роботи магістра

Студентки 6зф7м групи ЦЗФН Наговської Тетяни

на тему: **«БЮДЖЕТНЕ ФІНАНСУВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ»**,

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності **072 «Фінанси, банківська справа та страхування»**

за освітньою програмою **«Управління публічними фінансами»**,

Одеський національний економічний університет

Одеса, 2025 рік.

Кваліфікаційна робота складається з трьох розділів.

Об’єкт дослідження: система бюджетного фінансування України.

Предмет дослідження: організаційно-правові та економічні засади, принципи, механізми і нормативно-правове забезпечення бюджетного фінансування в умовах воєнного стану.

У **першому розділі** розглянуто теоретико-методологічні основи бюджетного фінансування, його сутність, функції, принципи та нормативно-правове забезпечення.

У **другому розділі** проаналізовано особливості формування і виконання державного та місцевих бюджетів України у воєнний період, розкрито структуру доходів і видатків, визначено роль органів фінансового управління в умовах воєнного стану.

У **третьому розділі** розглянуто ризики бюджетного фінансування у воєнний час, окреслено напрями підвищення ефективності бюджетної політики та перспективи розвитку фінансової системи України у післявоєнний період.

Ключові слова: бюджетне фінансування, державний бюджет, воєнний стан, бюджетна політика, державні видатки, фіскальна стабільність, фінансова система, децентралізація, бюджетна ефективність, управління публічними фінансами.

SUMMARY

Abstract of the master's qualification work of the student of the 6zf7m group of the
Central Financial and Economic University of Nahovska Tetiana,
on the topic: "BUDGET FINANCING IN UKRAINE UNDER MARTIAL LAW",

Qualification work for obtaining a master's degree
in the specialty 072 "Finance, Banking and Insurance"
under the educational program "Public finance management",

Odessa National Economic University

Odessa, 2025.

The qualification work consists of three sections.

Object of research: the system of budget financing of Ukraine.

Subject of research: organizational, legal and economic principles, principles, mechanisms and regulatory and legal support of budget financing under martial law.

The first section considers the theoretical and methodological foundations of budget financing, its essence, functions, principles and regulatory and legal support.

The second section analyzes the features of the formation and implementation of the state and local budgets of Ukraine during the war period, reveals the structure of revenues and expenditures, and determines the role of financial management bodies in martial law.

The third section examines the risks of budget financing during wartime, outlines the directions for increasing the effectiveness of budget policy and the prospects for the development of the financial system of Ukraine in the post-war period.

Keywords: budget financing, state budget, martial law, budget policy, state expenditures, fiscal stability, financial system, decentralization, budget efficiency, public finance management.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОГО ФІНАНСУВАННЯ	5
1.1. Сутність та функції бюджетного фінансування.....	5
1.2. Принципи та механізми бюджетного фінансування в сучасних умовах .	12
1.3. Нормативно-правове забезпечення бюджетного фінансування в Україні	21
РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ БЮДЖЕТНОГО ФІНАНСУВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	27
2.1. Структура зведеного та державного бюджету України у воєнний період	27
2.2. Напрями та пріоритети видатків бюджету під час воєнного стану	31
2.3. Бюджетне фінансування Одеської міської територіальної громади	37
РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ФІНАНСУВАННЯ В УКРАЇНІ	51
3.1.Ризики бюджетного фінансування у воєнний час та заходи протидії їм	51
3.2.Перспективи підвищення ефективності бюджетного фінансування в післявоєнний період.....	58
ВИСНОВКИ	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	75

ВСТУП

Актуальність дослідження бюджетного фінансування в Україні зумовлена сучасними економічними та політичними умовами, зокрема впливом воєнного стану на фінансову систему держави. Важливість бюджетного фінансування визначається моделлю фінансових відносин у суспільстві. Оскільки через бюджет розподіляється близько третини ВВП країни, можна стверджувати, що воно має провідне значення у забезпеченні суспільних потреб [35]. В умовах війни бюджетне фінансування стає не лише інструментом розподілу фінансових ресурсів, а й ключовим механізмом забезпечення національної безпеки, стабільності економіки та соціальної захищеності населення. Воєнні дії спричиняють значні зміни у пріоритетах видатків, зростання оборонних потреб, необхідність підтримки внутрішньо переміщених осіб, компенсації втрат підприємств та забезпечення життєво важливих соціальних програм.

Сучасні виклики ставлять перед державою завдання адаптації бюджетного процесу до надзвичайних умов, забезпечення гнучкості планування, ефективності використання ресурсів та прозорості фінансування. Дослідження у цій сфері дозволяє оцінити механізми формування доходів бюджету, пріоритети розподілу коштів, нормативно-правові аспекти та контрольні функції, що мають особливе значення у період військових дій.

Таким чином, дослідження бюджетного фінансування в умовах воєнного стану є надзвичайно актуальним, оскільки дозволяє не лише визначити проблеми та ризики бюджетного процесу в кризових умовах, а й розробити пропозиції щодо підвищення ефективності та стійкості фінансової системи держави, що є критично важливим для підтримки економічної стабільності, обороноздатності та соціального захисту населення.

Метою дипломної роботи є дослідження бюджетного фінансування в Україні в умовах воєнного стану.

Завдання дослідження:

1. Розкрити сутність та функції бюджетного фінансування.
2. Визначити принципи та механізми бюджетного фінансування в сучасних умовах.
3. Описати нормативно-правове забезпечення бюджетного фінансування в Україні.
4. Розкрити структуру зведеного та державного бюджету України у воєнний період.
5. Визначити напрями та пріоритети видатків бюджету під час воєнного стану.
6. Провести аналіз бюджетного фінансування Одеської міської територіальної громади.
7. Виявити ризики бюджетного фінансування у воєнний час та заходи протидії їм.
8. Визначити перспективи підвищення ефективності бюджетного фінансування в післявоєнний період.

Об'єктом дослідження є система бюджетного фінансування України.

Предметом дослідження є організаційно-правові та економічні засади, принципи, механізми і нормативно-правове забезпечення бюджетного фінансування в умовах воєнного стану.

Практична значущість роботи полягає у можливості використання отриманих результатів та рекомендацій для органів державного управління та фінансових структур при плануванні і розподілі бюджетних коштів; оптимізації механізмів бюджетного фінансування в умовах воєнного стану; підвищення ефективності використання державних ресурсів і забезпечення соціальної підтримки населення.

Інформаційна база дослідження складається з нормативно-правових актів України, які регламентують бюджетний процес і державну фінансову політику: Бюджетного кодексу України, законів України «Про Державний бюджет України» на відповідні роки, постанов Кабінету Міністрів України, наказів Міністерства фінансів України, рішень місцевих органів влади.

Також використано офіційні статистичні дані Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, Рахункової палати, Державної служби статистики України, матеріали аналітичних звітів Національного банку України, Департаменту фінансів Одеської міської ради, дані міжнародних фінансових організацій (МВФ, Світового банку, ЄС). Додатково застосовано наукові праці українських та зарубіжних економістів, публікації у фахових виданнях, аналітичні матеріали провідних дослідницьких інституцій, що дозволило комплексно розкрити проблему бюджетного фінансування в Україні в умовах воєнного стану.

Методи дослідження: аналіз і синтез, дедукція і індукція, класифікація, порівняння, абстрагування, системний підхід, спостереження, історичний, узагальнення.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОГО ФІНАНСУВАННЯ

1.1. Сутність та функції бюджетного фінансування

Бюджетне фінансування є однією з ключових категорій державних фінансів і відіграє визначальну роль у забезпеченні функціонування суспільства, держави та економіки в цілому. Його значення особливо зростає в умовах економічної нестабільності, кризових ситуацій або воєнного стану, коли від ефективності розподілу та використання фінансових ресурсів залежить стабільність соціальних та економічних процесів.

Діяльність державних і муніципальних організацій, комерційних, некомерційних підприємств і приватних осіб неможлива без фінансування їх діяльності [12, с.256]. Бюджет є важливим інструментом держави, за допомогою якого формується економічний і соціальний потенціал країни в цілому [55, с.20]. Через бюджет формуються та розподіляються кошти, необхідні для підтримання стабільного функціонування суспільства, реалізації державної політики, розвитку інфраструктури, забезпечення соціального захисту населення та стимулювання економічного зростання. Саме бюджет визначає можливості держави впливати на темпи модернізації економіки, фінансову стійкість регіонів і якість життя громадян, що підкреслює його стратегічне значення у сучасних умовах.

Карлін М. І., Цимбалюк І. О. та Ткачук Н. В. розглядають бюджетне фінансування як процес безповоротного та безоплатного надання коштів із бюджету. Науковці підкреслюють, що сутність цього механізму полягає у формуванні та реалізації грошових відносин між державою, з одного боку, та підприємствами, установами, організаціями всіх форм власності й фізичними особами – з іншого. Такі відносини спрямовані на розподіл і використання коштів централізованого фонду для забезпечення розширеного відтворення,

підвищення рівня життя населення, задоволення суспільних потреб і фінансування важливих державних заходів [24, с.144].

Дяченко К. С. трактує бюджетне фінансування як процес виділення, зарахування, розподілу та перерахування коштів на рахунки розпорядників у межах, визначених кошторисами та затверджених у бюджеті [20, с.742].

На думку Пашинської В. В., бюджетне фінансування – це правовим чином урегульований процес планового виділення бюджетних коштів у визначених обсягах на умовах безповоротності та безвідплатності або платності, з чітким цільовим призначенням. Такі кошти спрямовуються на покриття видатків, пов'язаних із реалізацією державних цільових програм, за умови дотримання принципів ефективності, економного використання ресурсів і постійного державного контролю [41, с.85].

Західна О. Р. та Мосолова Ю. О. визначають сутність бюджетного фінансування як надання коштів із державного бюджету на безповоротній основі для покриття витрат, що виникають під час виконання державних замовлень, реалізації державних програм та утримання державних організацій [23, с.492].

Миськів Г. розглядає бюджетне фінансування як систему надання грошових ресурсів із державного та місцевих бюджетів на виконання загальнодержавних і муніципальних функцій, а також на забезпечення діяльності бюджетних установ та організацій на безповоротній і безоплатній основі [31, с.133].

На нашу думку, бюджетне фінансування – це система організованого розподілу та використання фінансових ресурсів держави, яка забезпечує виконання її економічних, соціальних та оборонних функцій. Воно передбачає акумуляцію доходів, планування видатків і контроль за їх ефективним використанням, спрямоване на досягнення стратегічних цілей держави та стабільності суспільства. Бюджетне фінансування є ключовим інструментом реалізації державної політики, що дозволяє забезпечити рівновагу між доходами та видатками бюджету, підтримувати соціальну справедливість,

стимулювати економічний розвиток і реагувати на надзвичайні обставини, у тому числі в умовах воєнного стану.

Розглядаючи бюджетне фінансування як інструмент економічного управління, слід підкреслити його функціональну багатовимірність. Воно забезпечує фінансове покриття державних програм, контролює ефективність використання коштів, стимулює розвиток пріоритетних секторів та забезпечує соціальну стабільність населення. Наукові дослідження відзначають, що ефективність бюджетного фінансування багато в чому залежить від рівня планування (в свою чергу, рівень бюджетного планування залежить від трьох основних чинників: чіткого формулювання мети і завдань, достовірності інформації, методів [57, с.62]), прозорості та законності використання коштів, а також від здатності держави адаптувати механізми фінансування до зміни економічних і політичних умов. У сучасних умовах, коли Україна перебуває в стані воєнного конфлікту, бюджетне фінансування набуває особливої значущості [49, с.2]. Отже, бюджетне фінансування виступає не лише механізмом розподілу державних ресурсів, а й одним із ключових важелів стабілізації та розвитку національної економіки. Воно формує основу для реалізації державної політики в різних сферах, забезпечує безперервність функціонування критично важливих інституцій та створює умови для підтримання життєдіяльності суспільства в умовах високої турбулентності. Враховуючи сучасні виклики, зокрема повномасштабне вторгнення та постійний зовнішній тиск на фінансову систему, роль бюджетного фінансування посилюється, адже саме через нього держава може гарантувати виконання оборонних, соціальних та економічних функцій. Ефективно організоване бюджетне фінансування стає основою стійкості держави, дозволяє мобілізувати ресурси для реагування на нагальні потреби та забезпечує поступовий рух до післявоєнного відновлення і розвитку.

В умовах ринкових трансформацій бюджетне фінансування є одним із найважливіших регуляторів соціально-економічних процесів у суспільстві [16, с.34]. Бюджетному фінансуванню властиві такі ознаки:

- бюджетне фінансування є однією з найважливіших форм фінансування видатків бюджету;
- його зміст проявляється у безповоротному наданні бюджетних коштів юридичним і фізичним особам;
- надання цих коштів здійснюється на проведення заходів, передбачених бюджетом;
- перелік цих заходів відповідає функціям держави;
- бюджетне фінансування з боку держави є формою бюджетного механізму, а з боку суб'єктів господарювання – однією з форм фінансового забезпечення [16, с.36]

На нашу думку, до цих ознак доцільно додати ще кілька характеристик, які відображають сучасну роль бюджетного фінансування у системі державного управління. Передусім варто підкреслити його програмно-цільову спрямованість, адже сьогодні розподіл бюджетних ресурсів орієнтується не лише на формальне покриття видатків, а на досягнення конкретних вимірюваних результатів, що підвищує відповідальність розпорядників коштів та прозорість використання фінансів. Крім того, важливим є принцип адресності, який передбачає чітке закріплення виділених коштів за конкретними отримувачами, що мінімізує ризики нецільового використання. Бюджетному фінансуванню також притаманна передбачуваність, оскільки воно ґрунтується на затверджених бюджетних планах, що створює стабільне фінансове середовище для реалізації державних програм і діяльності суб'єктів господарювання. У сучасних умовах дедалі більшої ваги набуває й принцип ефективності, що вимагає оцінювання отриманих результатів та порівняння їх із витраченими ресурсами для забезпечення максимальної віддачі від кожної бюджетної гривні.

Бюджетне фінансування виконує низку важливих функцій, що забезпечують ефективне функціонування держави та економіки (рис.1.1).

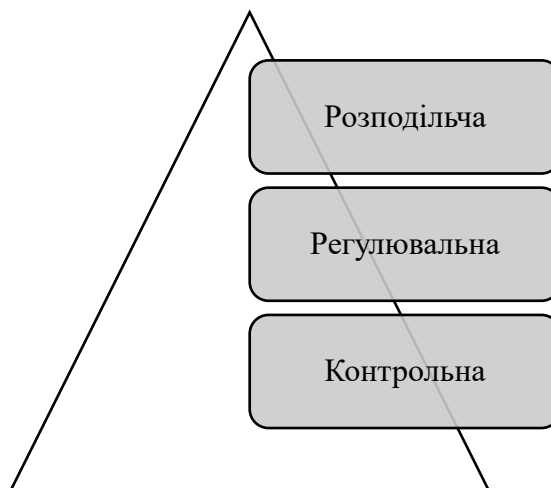

Рис.1.1. Функції бюджетного фінансування

Джерело: розроблено автором на основі [54, с.9]

По-перше, бюджетне фінансування має розподільчу функцію, яка полягає у спрямуванні фінансових ресурсів між різними секторами економіки та галузями суспільного життя відповідно до пріоритетів державної політики. Завдяки цьому бюджетне фінансування дозволяє забезпечити необхідні ресурси для розвитку ключових напрямів економіки, соціальної сфери, інфраструктури та оборони, створюючи умови для збалансованого розвитку суспільства. По-друге, бюджетне фінансування виконує регулювальну функцію, яка полягає у стимулюванні економічного розвитку та підтримці соціальної стабільності. Через механізми державного фінансування держава може впливати на економічну активність, підтримувати пріоритетні галузі, коригувати ринкові процеси та забезпечувати соціальну підтримку найбільш вразливих груп населення. По-третє, бюджетне фінансування виконує контрольну функцію, спрямовану на забезпечення прозорості та підзвітності використання фінансових ресурсів. Контрольні механізми, такі як внутрішній аудит, звітність перед Верховною Радою та аудит Рахункової палати, дозволяють оцінювати ефективність витрат та запобігати нераціональному використанню коштів, що особливо важливо в умовах обмежених ресурсів або кризових ситуацій, таких як воєнний стан. У сукупності ці функції створюють основу для ефективного та цільового використання державних фінансів,

забезпечуючи досягнення стратегічних завдань держави та стабільний розвиток економіки й соціальної сфери [54, с.9-10].

На нашу думку, до функцій бюджетного фінансування доцільно додати ще кілька. Важливою додатковою функцією є стимулювальна, яка проявляється у здатності бюджетних ресурсів створювати передумови для інноваційного розвитку, модернізації виробництва, підвищення конкурентоспроможності підприємств і активізації інвестиційної діяльності. Окремо варто виділити соціально-стабілізаційну функцію, яка посилюється в періоди криз, війни або економічної нестабільності. Не менш значущою є й стратегічна функція, що полягає у формуванні довгострокових цілей розвитку країни та фінансовому забезпеченні їх реалізації.

В умовах воєнного або кризового стану традиційні механізми бюджетного фінансування зазнають суттєвих змін, що обумовлено необхідністю швидко реагувати на динамічні економічні, соціальні та політичні виклики. В умовах воєнного стану, коли спостерігається зменшення бюджетних надходжень та суттєве зростання видатків, особливого значення набуває ефективне виконання державного і місцевих бюджетів, пошук додаткових джерел фінансування та забезпечення раціонального й економного використання бюджетних коштів [43, с.26]. Звичайні принципи планування доходів і видатків, які застосовуються в мирний час, у надзвичайних умовах потребують суттєвої адаптації. Основною особливістю функціонування бюджетних механізмів у таких умовах є їх гнучкість та здатність забезпечувати пріоритетне фінансування критично важливих сфер діяльності держави, таких як оборона, безпека населення, підтримка економічної стабільності та соціальної допомоги. При цьому держава повинна оперативно реагувати на зміни зовнішніх та внутрішніх факторів, коригуючи як джерела формування доходів, так і напрямки видатків бюджету, щоб забезпечити фінансову рівновагу та підтримати життєдіяльність суспільства.

Одним із ключових аспектів адаптації бюджетних механізмів є перегляд пріоритетів видатків. У кризовий або воєнний період фінансові ресурси

спрямовуються на забезпечення обороноздатності держави, виплати соціальних допомог, утримання критичної інфраструктури та підтримку економічних суб'єктів, які постраждали від надзвичайних обставин [42, с.307]. Ця переорієнтація потребує не лише зміни планових показників, а й застосування особливих процедур фінансового регулювання, включаючи оперативні рішення щодо додаткових трансфертів, позикових коштів та зміни бюджетних рамок. Водночас, такі зміни повинні відбуватися з урахуванням законодавчо встановлених норм, щоб забезпечити прозорість і підзвітність бюджетного процесу навіть у складних умовах.

Важливою особливістю є гнучкість планування бюджету, що передбачає можливість швидкого перегляду фінансових документів та корекції програм фінансування у разі зміни економічної або військової ситуації. Традиційне річне бюджетне планування у таких умовах часто замінюється більш короткими періодами планування, що дозволяє оперативно реагувати на зміни доходної частини бюджету, наприклад через коливання податкових надходжень або отримання міжнародної фінансової допомоги. При цьому важливим є баланс між швидкістю прийняття рішень і забезпеченням контролю за використанням коштів, оскільки будь-які рішення про фінансування мають враховувати ефективність та економічну доцільність витрат.

Особливе значення в умовах воєнного та кризового періоду набуває взаємодія центральних та місцевих органів влади у сфері бюджетного фінансування. Гнучкість механізмів передбачає активну координацію дій між органами державної влади, що дозволяє забезпечити оперативне перерозподілення ресурсів, підтримку регіонів, які зазнають найсильнішого навантаження, та ефективне використання наявних коштів. Крім того, важливо забезпечити прозорість і підзвітність бюджетного процесу, навіть у надзвичайних умовах, щоб запобігти нецільовому використанню фінансових ресурсів і зберегти довіру населення та міжнародних партнерів [3].

Воєнний стан накладає додаткові вимоги до оцінки ефективності бюджетного фінансування [13]. Традиційні показники ефективності, які застосовуються у мирний час, часто виявляються недостатніми для оцінки ефективності використання коштів у нестабільних умовах. Тому до процесу планування та контролю вводяться спеціальні критерії, що враховують швидкість реагування на надзвичайні обставини, пріоритетність фінансування стратегічно важливих секторів, а також здатність держави підтримувати соціальну стабільність і економічну активність. Такий підхід дозволяє забезпечити не лише фінансову стабільність, а й стратегічну стійкість держави у складних умовах.

Можна зробити висновки, що бюджетне фінансування є комплексним інструментом державного управління фінансовими ресурсами, який поєднує економічну, соціальну та регулятивну функції. Його сутність полягає у забезпеченні цільового та ефективного розподілу коштів між різними секторами економіки та галузями соціальної сфери відповідно до державних пріоритетів. Основними функціями бюджетного фінансування є розподільча, регулювальна та контрольна, що дозволяє державі підтримувати макроекономічну стабільність, стимулювати розвиток пріоритетних напрямів економіки та забезпечувати прозорість і підзвітність використання фінансових ресурсів. Особливо важливим бюджетне фінансування стає в умовах кризових ситуацій або воєнного стану, коли необхідно оперативно коригувати пріоритети видатків та адаптувати механізми фінансування до змін економічного середовища. Таким чином, бюджетне фінансування виступає ключовим механізмом реалізації державної політики, спрямованої на стабільний розвиток економіки та забезпечення соціальної захищеності населення.

1.2. Принципи та механізми бюджетного фінансування в сучасних умовах

У сучасних умовах, коли економічне середовище характеризується високою динамікою, впливом глобальних криз та, зокрема, наслідками

воєнного стану, забезпечення ефективного бюджетного процесу потребує глибокого розуміння законодавчих, організаційних та економічних засад фінансування. Принципи бюджетного фінансування визначають базові правила планування, розподілу та використання бюджетних коштів, а механізми його реалізації забезпечують практичну можливість виконання державних функцій та досягнення соціально-економічних цілей.

Розглянемо структурні елементи бюджетного фінансування на рис.1.2.

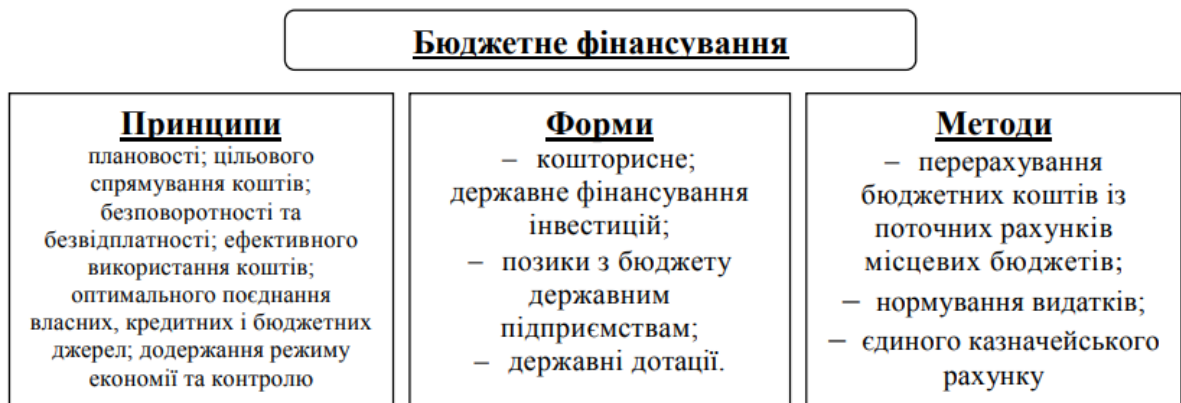

Рис. 1.2. Структурні елементи бюджетного фінансування [24, с.145]

Принцип плановості передбачає, що всі видатки державного бюджету повинні бути заздалегідь сплановані відповідно до державних стратегічних цілей та соціально-економічних пріоритетів. Плановість передбачає, що фінансування відбувається відповідно до затвердженого плану та в його межах. Основним плановим документом виступає кошторис – офіційний документ, у якому визначаються та затверджуються заплановані видатки на певний період або конкретні заходи. Розрахунок таких витрат зазвичай здійснюється із застосуванням нормативного методу [65, с.2].

Принцип цільового спрямування коштів визначає, що державні фінанси мають використовуватися строго за призначенням. Видатки бюджету повинні бути спрямовані на реалізацію конкретних програм і завдань, затверджених державою, та забезпечувати досягнення визначених економічних або соціальних результатів. Такий підхід запобігає неефективному використанню ресурсів і підвищує ефективність державного управління.

Принцип безповоротності й безвідплатності бюджетних коштів є одним із ключових засадничих положень бюджетного фінансування, адже саме він визначає соціально-економічну природу державних видатків та механізм їх розподілу між отримувачами. Суть цього принципу полягає в тому, що ресурси, які надаються з бюджету, не підлягають обов'язковому поверненню та не можуть встановлювати будь-яких зустрічних вимог щодо надання послуг чи виконання зобов'язань на користь держави. Такий підхід забезпечує належний рівень підтримки суспільно важливих сфер, сприяючи їх стабільному функціонуванню, особливо коли мова йде про освіту, охорону здоров'я, науку, культуру чи соціальний захист. Безповоротний характер бюджетного фінансування дозволяє отримувачам зосередитися на виконанні покладених на них функцій, а не на поверненні коштів, що є фундаментом для забезпечення рівного доступу до суспільних благ [23, с.492].

Важливим елементом функціонування бюджетної системи є принцип ефективного використання бюджетних коштів, який набуває особливого значення в умовах обмежених фінансових ресурсів, економічної нестабільності чи воєнних загроз. Цей принцип передбачає, що видатки мають бути економічно обґрунтованими, тобто спрямованими на отримання максимального результату при мінімально можливих витратах. Він формує необхідність раціонального управління державними фінансами, оптимізації бюджетних процесів, підвищення якості планування та посилення контролю за кожним етапом руху бюджетних коштів. Ефективність використання бюджету визначається не лише кількісними показниками, а й якістю результатів, які отримує держава та суспільство внаслідок здійснених видатків. Наприклад, у сфері освіти це може бути підвищення якості освітніх послуг, у сфері охорони здоров'я – поліпшення доступу до медичних послуг, а у сфері оборони – зміцнення національної безпеки. У сучасних умовах, коли Україна перебуває у стані воєнного конфлікту, ефективність бюджетного фінансування набуває критичної важливості, оскільки кожна бюджетна гривня має бути використана раціонально, результативно та цільово, забезпечуючи не

лише поточні потреби, але й створюючи підґрунтя для післявоєнного відновлення країни.

Важливе місце у системі бюджетного фінансування займає принцип оптимального поєднання власних, кредитних і бюджетних джерел, який спрямований на забезпечення макрофінансової стабільності та рівноваги бюджетної системи. Суть цього принципу полягає у тому, що держава не повинна покладатися виключно на бюджетні кошти, особливо в умовах підвищеного навантаження на бюджет, а має забезпечувати збалансованість фінансових ресурсів за рахунок різних джерел, таких як власні доходи, внутрішні та зовнішні кредити, міжнародна фінансова допомога, міжбюджетні трансферти тощо. Такий підхід забезпечує стійкість державних фінансів, дозволяє уникнути надмірного боргового навантаження та дає можливість фінансувати важливі інвестиційні й соціальні проєкти навіть у періоди бюджетного дефіциту. У воєнний час оптимізація поєднання фінансових джерел стає однією з ключових умов життєздатності економіки та виконання державою своїх зобов'язань. Збалансоване використання кредитних ресурсів у поєднанні з цільовими бюджетними програмами дозволяє зберегти фінансову стабільність країни, забезпечити безперервність надання суспільних послуг та підтримати економічні процеси на національному й місцевому рівнях.

Важливу роль у забезпеченні результативності бюджетної політики відіграє принцип додержання режиму економії, який передбачає максимально раціональне та обґрунтоване використання бюджетних ресурсів. Його сутність полягає у необхідності уникнення надмірних, неефективних або необґрунтованих витрат та спрямування фінансових ресурсів на найважливіші напрямки, що відповідають стратегічним пріоритетам держави. Дотримання цього принципу вимагає від усіх розпорядників бюджетних коштів точного розрахунку реальної потреби в ресурсах, обґрунтування видатків та перевірки їхньої доцільності. Особливо актуальним режим економії стає у період кризових явищ, коли держава вимушена спрямовувати значну частину

бюджету на оборонні потреби, гуманітарну допомогу, підтримку внутрішньо переміщених осіб та відновлення інфраструктури. В таких умовах раціональний підхід до витрачання коштів забезпечує можливість фінансування критично важливих напрямів діяльності без додаткового навантаження на бюджет і водночас зберігає стабільність фінансової системи.

Не менш важливим є принцип постійного контролю за використанням бюджетних коштів, який забезпечує прозорість бюджетного процесу, довіру суспільства до системи державних фінансів та ефективну підзвітність розпорядників коштів. Контроль здійснюється на всіх етапах – від планування видатків і формування бюджетних програм до фактичного використання ресурсів та складання фінансової звітності. Він може мати як внутрішній характер, який забезпечують органи виконавчої влади та внутрішні служби аудиту, так і зовнішній, який здійснюють Верховна Рада України, Рахункова палата, органи державного фінансового контролю. Метою контролю є не лише виявлення порушень чи нераціональних витрат, але й забезпечення якості управління бюджетними ресурсами, підвищення ефективності виконання бюджетних програм та формування передумов для удосконалення бюджетної політики. У воєнних і післявоєнних умовах значення контрольної функції зростає багаторазово, оскільки держава має забезпечити прозоре використання коштів міжнародної допомоги, спрямованих на відновлення інфраструктури, підтримку населення та розвиток критично важливих сфер [4, с.1].

У сукупності розглянуті принципи формують системну основу бюджетного фінансування в Україні, забезпечуючи його прозорість, ефективність та стійкість. Вони дозволяють державі організувати бюджетний процес таким чином, щоб максимально раціонально використовувати обмежені ресурси, відповідати на виклики воєнного часу та створювати умови для відновлення й подальшого розвитку економіки. Застосування цих принципів на практиці сприяє підвищенню якості управління публічними фінансами, посилює фінансову дисципліну та формує підґрунтя для зміцнення довіри суспільства до держави та її інституцій.

У сукупності ці принципи формують основу ефективного функціонування механізмів бюджетного фінансування, забезпечують сталість фінансового процесу та створюють передумови для досягнення стратегічних цілей держави, навіть у складних умовах економічної або військової кризи. Вони виступають не лише методологічним керівництвом для органів управління державними фінансами, а й гарантією того, що бюджетні кошти будуть використані раціонально, цільово та прозоро.

Нині використовуються такі форми бюджетного фінансування: кошторисне; державне фінансування інвестицій; позики з бюджету державним підприємствам; державні дотації [24, с.146].

Однією з найпоширеніших форм є кошторисне фінансування, яке передбачає виділення бюджетних коштів на фінансування діяльності державних органів та установ відповідно до затверджених кошторисів видатків. Кошторис доходів і видатків бюджетної установи чи організації є головним плановим документом, який засвідчує її повноваження на отримання доходів і проведення видатків. У ньому визначаються обсяги та напрями використання коштів, необхідних для реалізації функцій установи та досягнення поставлених цілей протягом року відповідно до затверджених бюджетних призначень [25, с.85]. Кошторисне фінансування є основою для забезпечення постійних видатків у сфері освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення та інших важливих напрямів державної політики.

Іншою важливою формою є державне фінансування інвестицій, яке спрямоване на підтримку розвитку пріоритетних економічних секторів та інфраструктури. Воно передбачає виділення коштів бюджету на реалізацію інвестиційних програм, проектів модернізації виробництва, будівництва та розвитку критично важливих об'єктів. Ця форма фінансування дозволяє стимулювати економічний розвиток, залучати додаткові ресурси через партнерство з приватним сектором, а також забезпечувати довгострокові соціальні та економічні ефекти, що мають стратегічне значення для держави.

Позики з бюджету державним підприємствам є ще однією формою бюджетного фінансування, яка передбачає надання тимчасових фінансових ресурсів підприємствам державного сектору економіки для підтримки їх діяльності або реалізації окремих програм розвитку. Такі позики сприяють збереженню стабільності державних підприємств, дозволяють їм виконувати соціально важливі функції, уникати фінансових криз і забезпечують безперервність економічних процесів. Перевагою цього механізму є можливість контролю з боку держави за використанням коштів, а також встановлення умов повернення фінансових ресурсів у бюджет у визначені строки.

Важливу роль відіграють також державні дотації, які надаються окремим регіонам, галузям або соціально незахищеним категоріям населення для компенсації різниці між доходами та необхідними видатками [51]. Дотації дозволяють вирівнювати регіональні економічні диспропорції, підтримувати розвиток відсталих територій, стимулювати виконання державних соціальних програм і забезпечують фінансову підтримку тих суб'єктів, які не можуть повністю покривати свої потреби за рахунок власних доходів. У воєнний або кризовий період державні дотації стають особливо важливим інструментом підтримки економічної стабільності, соціальної безпеки населення та забезпечення життєво необхідних видатків.

Механізми бюджетного фінансування визначають конкретні способи формування, розподілу та використання фінансових ресурсів держави, забезпечуючи реалізацію стратегічних цілей економічного розвитку та соціальної стабільності. Першим важливим аспектом є методи формування доходів бюджету, які включають податкові та неподаткові надходження, а також трансферти [19]. Податкові надходження забезпечують стабільний фінансовий потік до бюджету та формуються через систему податків і зборів, що справляються на різних рівнях держави. Неподаткові надходження включають доходи від державної власності, штрафи, ліцензійні платежі та інші джерела, які доповнюють основні фінансові ресурси держави [11, с.291].

Трансфerti, що надходять із державного або місцевих бюджетів, дозволяють вирівнювати фінансові можливості регіонів та забезпечувати реалізацію соціально значущих програм, особливо в умовах кризових або надзвичайних ситуацій [52].

Другим ключовим елементом механізмів бюджетного фінансування є розподіл та використання бюджетних коштів, що здійснюється через систему бюджетних програм та цільових фондів. Бюджетні програми передбачають планування видатків на конкретні заходи, спрямовані на досягнення визначених результатів у сфері економіки, соціального захисту, охорони здоров'я та інших пріоритетних напрямів. Використання цільових фондів забезпечує фінансування спеціальних програм та проектів, на які необхідно спрямувати ресурси з конкретним призначенням, що підвищує ефективність витрат і гарантує досягнення запланованих результатів.

Третім складовим елементом є контроль та оцінка ефективності фінансування, які забезпечують прозорість та раціональність використання бюджетних ресурсів. Внутрішній аудит і звітність на рівні державних установ дозволяють здійснювати постійний моніторинг виконання бюджетних планів, виявляти нецільові витрати та запобігати зловживанням. Зовнішній аудит, здійснюваний, зокрема, Рахунковою палатою, забезпечує незалежну оцінку ефективності використання коштів державного бюджету, аналізує відповідність видатків затвердженим призначенням та законодавчим нормам, а також формує пропозиції щодо оптимізації бюджетного процесу.

На сьогодні застосовуються кілька основних методів бюджетного фінансування:

1. Метод нормування видатків є основним при визначенні витрат на поточне утримання бюджетних установ. Його сутність полягає у встановленні нормативів, за якими розраховуються необхідні витрати на забезпечення діяльності однотипних організацій. Це дозволяє забезпечити прозорість і рівномірність розподілу бюджетних коштів між установами, які виконують однакові функції, а також гарантує цільове використання фінансових ресурсів.

Завдяки нормуванню створюються умови для посиленого контролю за дотриманням єдиного кошторису доходів і видатків, що є важливою складовою фінансової дисципліни [24, с.147].

2. Метод єдиного казначейського рахунку. Цей механізм передбачає здійснення усіх розрахунків через систему рахунків органів Державного казначейства, відкритих у банківських установах, що дозволяє проводити прямі платежі суб'єктам господарювання. Використання такого методу мінімізує ризики нецільового використання бюджетних коштів, забезпечує оперативність розрахунків та підвищує прозорість фінансових операцій держави.

3. Метод перерахування бюджетних коштів полягає у переказі коштів з місцевих бюджетів на рахунки головних розпорядників відповідно до кошторисів і бюджетного розпису, у межах установленого порядку фінансування. Він дозволяє органам місцевого самоврядування та державним установам узгоджено здійснювати заплановану діяльність, дотримуючись установлених лімітів та вимог фінансової дисципліни.

Комплексне застосування цих методів створює цілісну систему бюджетного фінансування, яка забезпечує стабільність виконання державних програм, підвищує ефективність управління бюджетними ресурсами та сприяє прозорості фінансових процесів у державі.

Можна зробити висновки, що ефективність бюджетного фінансування в сучасних умовах значною мірою залежить від дотримання його основних принципів та правильного застосування механізмів розподілу й використання коштів. Незалежно від джерел доходів, плановість, цільове спрямування, безповоротність і ефективність витрат забезпечують прозорість бюджетного процесу та досягнення державних пріоритетів. Використання різних механізмів формування доходів, реалізації бюджетних програм, цільових фондів та контролю за видатками дозволяє державі забезпечувати економічну стабільність, соціальну захищеність населення та своєчасне реагування на кризові та воєнні ситуації. Таким чином, бюджетне фінансування виступає

основним інструментом реалізації державної політики, який забезпечує баланс між доходною та видатковою частинами бюджету і сприяє досягненню стратегічних цілей розвитку країни.

1.3. Нормативно-правове забезпечення бюджетного фінансування в Україні

Нормативно-правове забезпечення бюджетного фінансування є фундаментальною основою ефективного функціонування державних фінансів, оскільки визначає правові рамки формування, розподілу та використання бюджетних коштів. У сучасних умовах, коли економічне середовище характеризується високою динамікою, а також в умовах воєнного стану та кризових ситуацій, важливість правового регулювання бюджетного процесу зростає. Законодавча база встановлює права та обов'язки органів державної влади, регламентує механізми планування, розподілу і контролю бюджетних ресурсів, а також визначає відповідальність за порушення бюджетного законодавства.

Бюджетний процес в Україні регулюється низкою законодавчих актів, основним із яких є Бюджетний кодекс України [6]. Цей документ встановлює правові основи планування, формування, розподілу та використання державних і місцевих фінансових ресурсів. Він визначає порядок складання, розгляду та затвердження державного та місцевих бюджетів, механізми контролю за їх виконанням, а також регламентує відповідальність органів державної влади та посадових осіб за порушення бюджетного законодавства. Бюджетний кодекс є ключовим нормативним актом, який забезпечує правову основу для реалізації фінансової політики держави, встановлює принципи плановості, цільового спрямування та ефективності використання бюджетних коштів.

Роль законодавчих актів у бюджетному процесі полягає не лише у визначенні правил планування, розподілу та використання коштів, а й у

встановленні механізмів контролю та звітності. Вони регламентують порядок формування бюджетних програм, створення цільових фондів та проведення внутрішнього і зовнішнього аудиту. Законодавча база також забезпечує прозорість бюджетного процесу, підзвітність органів влади та захист прав громадян на отримання інформації щодо використання державних фінансових ресурсів.

Окрім законодавчих актів, що регулюють бюджетний процес, важливу роль у забезпеченні ефективного бюджетного фінансування відіграють підзаконні нормативні акти та методичні документи. До них належать постанови Кабінету Міністрів України (наприклад, Постанова Кабінету Міністрів України №228 від 28.02.2002 р. «Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ» [47], накази Міністерства фінансів (наприклад, Наказ Міністерства фінансів України №836 від 28.12.2009 р. «Про затвердження Порядку складання бюджетної звітності розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів, звітності фондами загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування» [34], інструкції та методичні рекомендації, які деталізують порядок виконання положень Бюджетного кодексу та законів про державний і місцеві бюджети.

Постанови Кабінету Міністрів України регламентують загальні правила складання бюджетних програм, затвердження фінансових планів державних установ, порядок здійснення міжбюджетних трансфертів і запозичень, а також механізми розподілу бюджетних коштів між різними рівнями влади. Вони визначають, які видатки є пріоритетними, встановлюють процедури контролю за їх виконанням та забезпечують нормативне підґрунтя для оперативного реагування на економічні або кризові виклики (наприклад, Постанова Кабінету Міністрів України №590 від 09.06.2021 р. «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державної казначейської служби в особливому режимі в умовах воєнного стану [46].

Накази Міністерства фінансів України, у свою чергу, регулюють організаційні та методичні аспекти підготовки та виконання бюджету. Вони містять детальні вимоги щодо складання кошторисів, формування фінансових звітів, ведення обліку бюджетних коштів, а також проведення внутрішнього аудиту і контролю за ефективністю використання ресурсів. Методичні рекомендації Міністерства фінансів уточнюють процедури формування бюджетних програм та цільових фондів, що дозволяє органам управління державними фінансами забезпечувати цільове використання коштів і досягнення очікуваних результатів.

Завдяки підзаконним актам та методичним документам реалізується принцип прозорості бюджетного процесу, створюються умови для ефективного контролю та підзвітності органів влади, а також забезпечується можливість швидкої адаптації бюджетного фінансування до змін зовнішнього та внутрішнього економічного середовища. Особливо актуальною ця нормативна база стає в умовах воєнного стану, коли необхідно оперативно коригувати видатки, пріоритети фінансування та механізми їх розподілу для підтримки обороноздатності держави, стабільності економіки та соціальної захищеності населення.

У сучасних умовах повномасштабної війни фінансова система країни зазнала безпрецедентного навантаження, що особливо відчутно проявилось на рівні місцевих бюджетів. Зміна пріоритетів, потреба у швидкому реагуванні на безпекові виклики, зростання соціальних зобов'язань і необхідність забезпечення безперервності функціонування критично важливих сфер вимагали негайного коригування механізмів бюджетного управління. Саме тому держава була змушена оперативно адаптувати нормативно-правову базу, щоб надати органам місцевого самоврядування інструменти для ефективного й гнучкого використання ресурсів в умовах воєнного стану.

Беручи до уваги суттєво змінені умови функціонування та розвитку місцевих бюджетів у 2022 році, у відповідь на воєнну загрозу Кабінет Міністрів України, міністерства та відомства ухвалили низку законодавчих і

нормативно-правових актів, які трансформували порядок здійснення видатків на місцевому рівні [30, с.18].

По-перше, для оперативного ухвалення управлінських рішень у кризових умовах було спрощено бюджетні процедури на місцях, розширено повноваження органів місцевого самоврядування та тимчасово призупинено перевірки виконання місцевих бюджетів. Це передбачено Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану» №252 від 11 березня 2022 року [44], якою визначено порядок реалізації бюджетних повноважень, мобілізації додаткових фінансових ресурсів і передачі коштів на потреби Збройних Сил України.

Крім того, Наказом Міністерства фінансів України «Про внесення змін до Типової програмної класифікації видатків та кредитування місцевого бюджету» [33] до видатків місцевих бюджетів віднесено фінансування заходів підтримки внутрішньо переміщених осіб, а Постановою КМУ №693 від 17 червня 2022 року дозволено управління коштами місцевих бюджетів без обов’язкового оприлюднення актів [45].

По-друге, було врегульовано фінансове забезпечення діяльності органів управління на місцях у період воєнного стану.

По-третє, відповідно до Закону України «Про внесення змін до розділу VI “Прикінцеві та перехідні положення” Бюджетного кодексу України та інших законодавчих актів України» №2134-IX від 15 березня 2022 року [21], під час воєнного стану тимчасово не застосовується стаття 55 Бюджетного кодексу України щодо захищених видатків.

Варто зазначити, що Постанова КМУ №590 неодноразово змінювалася: у 2022 році – 20 разів, у 2023 – 8, у 2024 – 3, а у 2025 – 1 раз. Це зумовлено необхідністю постійної адаптації до нових умов і потреб органів управління. Зміни стосувалися, зокрема, розширення переліку видатків другої черги, включно з фінансуванням джерел резервного живлення, ремонтів дорожньої

інфраструктури, закупівлею техніки для комунальних підприємств та забезпеченням житлом внутрішньо переміщених осіб [46].

Контроль за додержанням бюджетного законодавства є ключовим елементом забезпечення ефективності та прозорості бюджетного фінансування, оскільки він дозволяє оцінювати правильність формування, розподілу та використання державних коштів. Основними органами контролю в Україні є Рахункова палата України, внутрішні аудиторські підрозділи державних установ та органів виконавчої влади, а також органи державної фінансової інспекції.

Рахункова палата України виконує функції зовнішнього аудиту державного бюджету та контролю за виконанням державних програм. Вона проводить перевірки фінансової звітності органів влади, аналізує ефективність використання бюджетних коштів, оцінює дотримання принципів цільового спрямування та економності видатків, а також готує рекомендації щодо усунення виявлених порушень. Такий контроль забезпечує підзвітність органів влади, дозволяє запобігати нецільовому використанню ресурсів і зміцнює довіру громадян до бюджетного процесу.

Внутрішній аудит та фінансовий контроль на рівні окремих державних установ здійснюється через системи внутрішньої перевірки, планових та позапланових ревізій, а також регулярну звітність про використання коштів. Ці механізми дозволяють своєчасно виявляти порушення, аналізувати ризики неефективного витрачання бюджетних ресурсів і забезпечують оперативне реагування на зміни фінансової ситуації.

Можна зробити висновки, що нормативно-правове забезпечення бюджетного фінансування відіграє ключову роль у формуванні ефективного та прозорого бюджетного процесу в Україні. Законодавчі акти, насамперед Бюджетний кодекс України та закони про державний і місцеві бюджети, визначають основні принципи планування, розподілу та контролю бюджетних коштів, встановлюють права та обов'язки органів влади, а також регламентують відповідальність за порушення бюджетного законодавства.

Підзаконні нормативні акти та методичні документи конкретизують ці норми, регламентують порядок складання кошторисів, формування бюджетних програм і цільових фондів, а також забезпечують чіткість процедур виконання та контролю за видатками. Правове регулювання окремих видів видатків дозволяє державі гарантувати цільове використання коштів, визначати пріоритети фінансування оборони, соціальної сфери, інвестиційних та капітальних програм, а також оперативно реагувати на зміни економічного та воєнного середовища. Система контролю за дотриманням бюджетного законодавства, яка включає зовнішній аудит Рахункової палати та внутрішні механізми фінансового контролю, забезпечує ефективність, підзвітність та прозорість використання державних ресурсів.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ БЮДЖЕТНОГО ФІНАНСУВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Структура зведеного та державного бюджету України у воєнний період

Умови воєнного стану, запровадженого в Україні у 2022 році у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації, кардинально змінили підходи до формування та виконання державного бюджету. Бюджетна політика, яка в мирний час була спрямована переважно на забезпечення економічного розвитку, соціального захисту та інвестицій у стратегічні галузі, у період війни набула кризового, мобілізаційного характеру. Основною метою державних фінансів стало забезпечення обороноздатності країни, підтримка армії, внутрішньо переміщених осіб, функціонування системи державного управління, критичної інфраструктури та базових соціальних гарантій.

Із початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну у лютому 2022 року структура доходів і видатків бюджету зазнала суттєвих трансформацій (рис. 2.1). Протягом останніх п'яти років спостерігалось стабільне зростання як доходної, так і видаткової частин бюджету, проте при цьому зберігався стійкий дефіцит. Війна істотно вплинула на фінансову ситуацію: у 2022 році обсяг видатків зріс на 1 215 897,4 млн грн, або на 81,5 % порівняно з попереднім роком (з 1 490 525,9 млн грн у 2021 році до 2 705 423,3 млн грн у 2022 році) [10, с.135].

Починаючи з 2022 року, державний бюджет України формується за надзвичайних умов: суттєве скорочення економічної активності, руйнування промислових підприємств, скорочення експортного потенціалу, зменшення податкових надходжень, зростання інфляційного тиску та різке збільшення видатків на безпеку і оборону. За таких умов уряд був змушений переглянути традиційну структуру бюджету, перерозподіливши ресурси у бік пріоритетних

напрямів – фінансування Сил оборони, підтримки населення, ліквідації наслідків агресії та забезпечення стійкості фінансової системи.

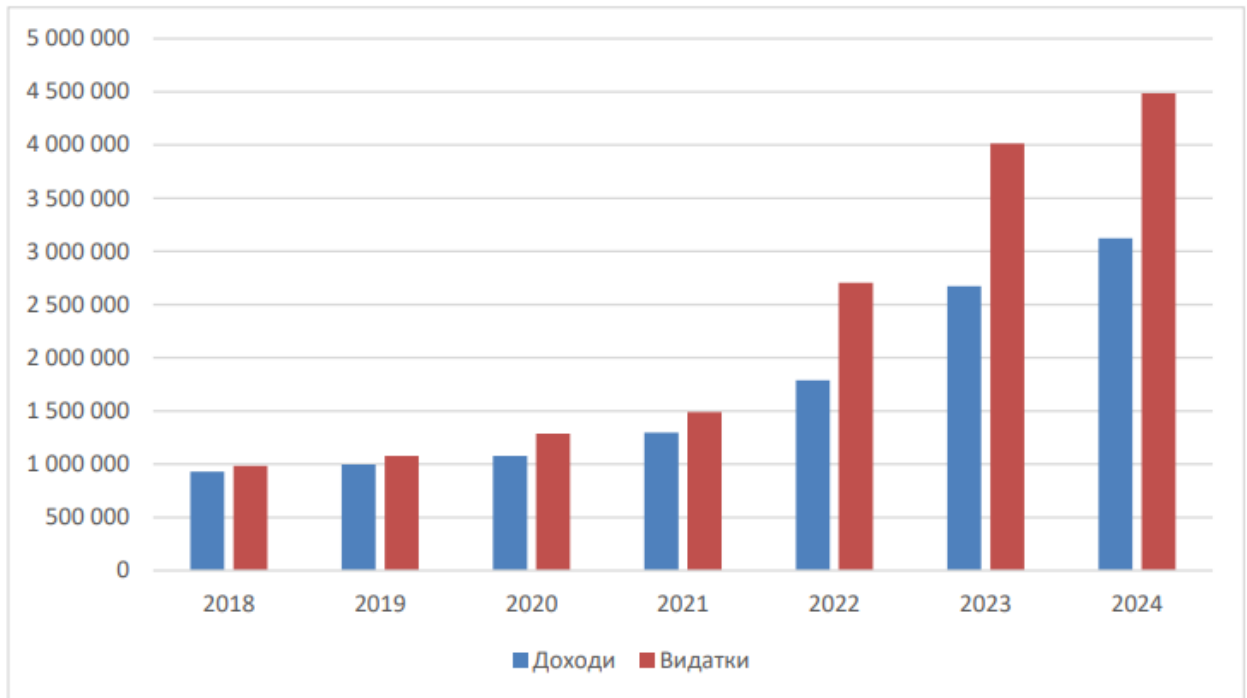

Рис. 2.1. Динаміка доходів та видатків Державного бюджету України у 2018–2024 рр., грн [10, с.135]

Одним із ключових викликів стало забезпечення доходної частини бюджету в умовах падіння економічної активності. Проте, завдяки виваженим рішенням уряду та міжнародній підтримці, вдалося зберегти базові джерела надходжень і забезпечити виконання зобов’язань держави перед громадянами. Основу доходів державного бюджету України в період війни становлять податкові надходження, митні платежі, неподаткові доходи, а також значні обсяги зовнішньої допомоги у формі грантів і кредитів.

Загальний обсяг доходів Державного бюджету України протягом 2020–2024 рр. мав чітку тенденцію до зростання – з 1 076 016,68 млн грн у 2020 р. до 3 122 713,37 млн грн у 2024 р., тобто більш ніж утричі (табл.2.1).

Таблиця 2.1

Структура доходів державного бюджету України, млн грн [8]

Показник	2020	2021	2022	2023	2024
Податкові надходження	851115,64	1107090,89	949764,39	1203544,08	1647189,61
Неподаткові надходження	212946,93	175357,97	346327,74	991601,70	974398,51
Доходи від операцій з капіталом	79,38	328,67	610,98	100,32	183,95
Офіційні трансферти	11687,66	13865,98	490556,34	476319,78	500467,43
Цільові фонди	187,07	209,42	136,17	432,08	473,88
Доходи Державного бюджету, всього	1076016,68	1296852,92	1787395,62	2671997,95	3122713,37

Основним джерелом доходів залишаються податкові надходження, які зросли з 851 115,64 млн грн у 2020 р. до 1 647 189,61 млн грн у 2024 р.. Проте динаміка їх зміни була нерівномірною: після падіння у 2022 р. (949 764,39 млн грн) відбулося стрімке зростання у 2023–2024 рр. Неподаткові надходження також продемонстрували значне зростання – з 212 946,93 млн грн у 2020 р. до 974 398,51 млн грн у 2024 р., що свідчить про активізацію надходжень від державного майна, адміністративних зборів, дивідендів тощо. Доходи від операцій з капіталом залишаються незначними, їх частка становить менше 1 %, а абсолютні обсяги коливаються в межах 79–611 млн грн за роки. Офіційні трансферти зросли з 11 687,66 млн грн у 2020 р. до 500 467,43 млн грн у 2024 р., що пояснюється суттєвим збільшенням міжнародної фінансової допомоги та міжбюджетних переказів у воєнний період. Надходження цільових фондів залишалися незначними – від 187,07 млн грн у 2020 р. до 473,88 млн грн у 2024р.

Структура доходів бюджету демонструє поступове зниження питомої ваги податкових надходжень: з 79,10 % у 2020 р. до 52,75 % у 2024 р.. Це свідчить про диверсифікацію джерел наповнення бюджету та збільшення ролі інших статей доходів. Неподаткові надходження значно посилили свою позицію – з 19,79 % у 2020 р. до 31,20 % у 2024 р., особливо різке зростання

спостерігається у 2023 р. (37,11 %). Частка доходів від операцій з капіталом залишається стабільно низькою – 0,01–0,03 %, що свідчить про незначний вплив цих надходжень на загальну дохідну базу. Натомість офіційні трансферти зросли з 1,09 % у 2020 р. до 16,03 % у 2024 р., досягнувши піку у 2022 р. (27,45 %) – саме тоді міжнародна допомога та міжбюджетні надходження суттєво підтримали державні фінанси під час воєнних дій. Частка цільових фондів залишається стабільною та незначною – 0,01–0,02 % протягом усього періоду (рис.2.2).

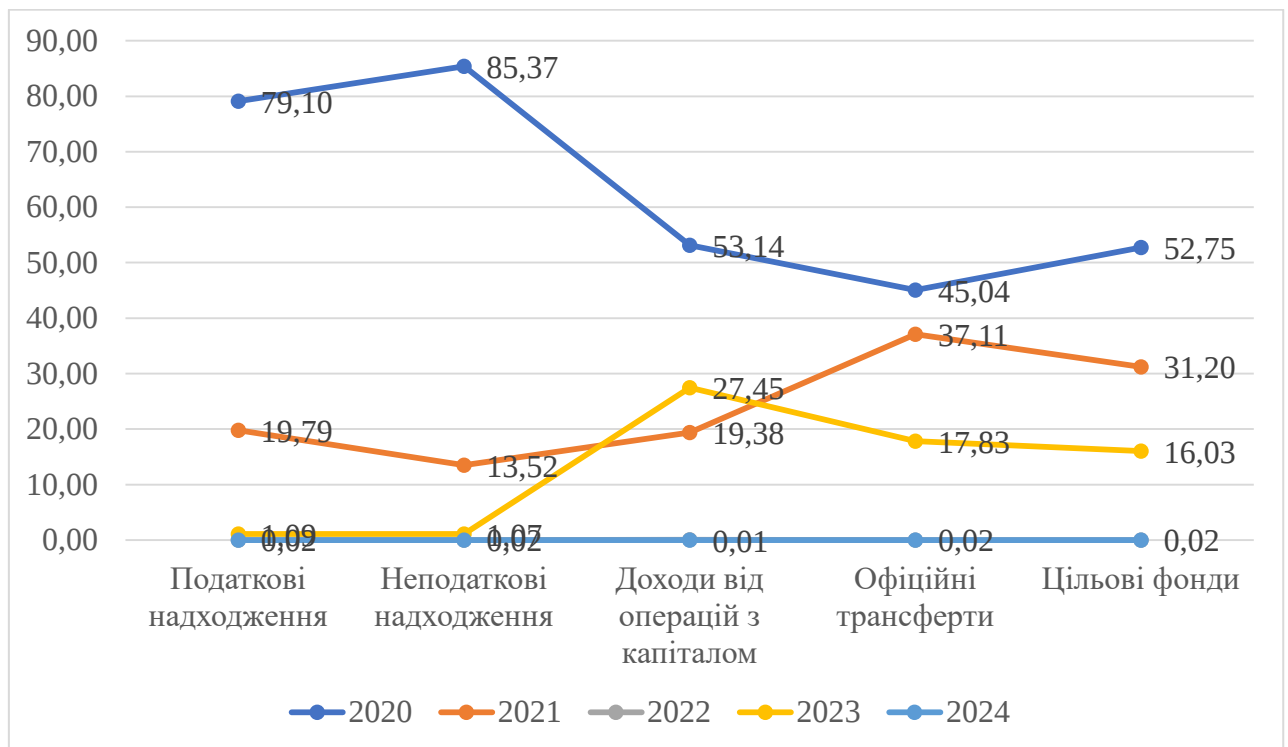

Рис.2.2. Структура доходів бюджету, % [8]

Повномасштабна воєнна агресія проти України, на відміну від гібридної, справляє значно глибший негативний вплив на економічний розвиток держави. Вона призводить до суттєвого скорочення обсягів бюджетних доходів і кількості платників податків і зборів як у коротко-, так і в довгостроковій перспективі. Це зумовлено безповоротними людськими втратами, масовим переміщенням населення всередині країни та за її межі. Фіскальна спроможність держави безпосередньо залежить від тривалості та

інтенсивності бойових дій, які мають найбільш руйнівний вплив на інституційну стійкість системи державних фінансів [7, с.30].

Можна зробити висновки, що фінансова система країни зазнала суттєвих змін унаслідок повномасштабної війни. Основний акцент бюджетної політики змістився на забезпечення обороноздатності держави, підтримку Збройних сил України, соціальний захист населення та збереження критичної інфраструктури. Доходна частина бюджету характеризується зменшенням податкових надходжень через скорочення економічної активності, натомість суттєво зросла частка офіційних трансфертів, передусім міжнародної фінансової допомоги. Неподаткові надходження також відіграють все більшу роль, що свідчить про диверсифікацію джерел доходів. Видаткова структура зазнала значного перерозподілу – понад половину коштів спрямовано на оборону, безпеку, соціальні програми та підтримку економічної стійкості. Водночас інвестиційні та капітальні видатки суттєво скорочено. Аналіз бюджету Одеської міської територіальної громади підтвердив збереження позитивної динаміки доходів попри складні умови. Основу доходної бази становлять податкові надходження, що свідчить про стійкість місцевої фінансової системи та ефективну роботу органів управління. Отже, у воєнний період державний бюджет України набув кризово-мобілізаційного характеру, спрямованого на збереження стабільності, виконання соціальних зобов'язань та підтримку оборонного потенціалу країни.

2.2. Напрями та пріоритети видатків бюджету під час воєнного стану

Воєнний стан, запроваджений в Україні у 2022 році, суттєво вплинув на формування, виконання та структуру місцевих бюджетів, зокрема бюджету Одеської міської територіальної громади.

До пріоритетних напрямів фінансування віднесено:

- обслуговування державного і місцевого боргу та виконання гарантійних зобов'язань;

- пенсійні виплати й покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду;
- підтримку об'єктів критичної інфраструктури та споруд цивільного захисту;
- фінансування поточних видатків бюджетних установ;
- соціальний захист населення й медичне обслуговування;
- державну підтримку підприємництва та здешевлення кредитів;
- програми підтримки Збройних Сил України й заходи територіальної оборони;
- інші видатки, необхідні для забезпечення життєдіяльності громад. [43, с.29].

Водночас окремою проблемою для місцевих громад стали так звані «заблоковані статті» бюджету – ті, виконання яких є неможливим у воєнних умовах. Зокрема, за рахунок місцевих бюджетів можуть проводитися лише незначні за обсягом поточні ремонти, тоді як продовження розпочатих будівельних робіт або реалізація нових інфраструктурних проєктів є забороненими. Усі капітальні видатки на такі проєкти фактично заморожено, за винятком випадків, коли громади мають фінансові зобов'язання перед європейськими інституціями за проєктами, що фінансуються коштами бюджету розвитку [43, с.29].

Видаткова частина державного бюджету України зазнала істотного зростання (табл.2.2).

Таблиця 2.2

Структура видатків Державного бюджету України, млн грн [8]

Показник	2020	2021	2022	2023	2024
Загальнодержавні функції	324622,07	409523,96	338802,36	473524,29	562239,08
Оборона	120374,14	127527,25	1142872,38	2097620,46	2305194,66
Громадський порядок, безпека та судова влада	151804,09	174342,07	443330,30	574663,00	692658,70
Економічна діяльність	133587,90	187686,79	95368,41	134263,53	163133,78
Охорона навколишнього природного середовища	43152,44	8231,55	4714,12	5202,46	9515,05

Житлово-комунальне господарство	342,59	164,05	528,65	8369,38	7540,45
Охорона здоров'я	124874,12	170505,17	184267,84	179310,61	201445,41
Духовний та фізичний розвиток	12119,46	17162,07	11051,26	11765,31	16027,29
Освіта	61701,30	63837,32	58500,97	60452,22	64738,04
Соціальний захист та соціальне забезпечення	315438,58	331278,68	425987,02	469246,89	464014,80
Видатки Державного бюджету, всього	1288016,71	1490258,91	2705423,31	4014418,15	4486682,73

Загальний обсяг видатків Державного бюджету України за 2020–2024 рр. зріс більш ніж утричі – з 1 288 016,71 млн грн у 2020 р. до 4 486 682,73 млн грн у 2024 р., що свідчить про масштабне збільшення бюджетних витрат, зумовлене, передусім, воєнними діями, кризовими явищами та потребами національної безпеки.

Найбільше зростання спостерігається за статтею «Оборона»: з 120 374,14 млн грн у 2020 р. до 2 305 194,66 млн грн у 2024 р. (зростання у понад 19 разів), що демонструє пріоритетність військових потреб у структурі державних фінансів під час воєнного стану. Видатки на загальнодержавні функції також збільшилися з 324 622,07 млн грн до 562 239,08 млн грн, що відображає підвищені адміністративні та управлінські витрати, пов'язані з координацією державних структур у кризових умовах. Помітно зросли витрати на громадський порядок, безпеку та судову владу – з 151 804,09 млн грн у 2020 р. до 692 658,70 млн грн у 2024 р., тобто більш ніж у 4,5 раза, що зумовлено потребою зміцнення правоохоронних органів, прикордонної служби, а також забезпечення правосуддя під час війни. Видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення зросли з 315 438,58 млн грн до 464 014,80 млн грн, однак темпи зростання є помірними, що свідчить про певне скорочення їх пріоритетності в загальній структурі. Економічна діяльність фінансувалася менш інтенсивно – після зниження у 2022 р. (95 368,41 млн грн) у 2024 р. цей показник склав 163 133,78 млн грн, що вказує на поступове, але обмежене відновлення фінансування економічних програм. Видатки на освіту та охорону здоров'я у грошовому вимірі зросли (відповідно з 61 701,30 млн

грн до 64 738,04 млн грн і з 124 874,12 млн грн до 201 445,41 млн грн), однак не пропорційно загальному зростанню бюджету. Інші статті, зокрема охорона навколишнього середовища, житлово-комунальне господарство та духовний і фізичний розвиток, залишаються малозначущими за обсягом фінансування – кожна з них не перевищує 1 % загального обсягу видатків.

У структурі видатків (рис.2.4) чітко простежується різка переорієнтація бюджету на оборону. Її частка зросла з 9,35 % у 2020 р. до 51,38 % у 2024 р., досягнувши піку у 2023 р. (52,25 %), що свідчить про домінування військових потреб у державних пріоритетах. Частка загальнодержавних функцій у видатках знизилася – з 25,20 % у 2020 р. до 12,53 % у 2024 р., що може бути результатом перерозподілу ресурсів на користь оборонного сектору. Видатки на соціальний захист демонструють поступове скорочення частки: з 24,49 % у 2020 р. до 10,34 % у 2024 р., тобто майже вдвічі, що пояснюється необхідністю фінансування оборони за рахунок соціальних програм. Частка освіти знизилася з 4,79 % до 1,44 %, а охорони здоров'я – з 9,70 % до 4,49 %, що свідчить про істотне скорочення фінансування гуманітарної сфери у відносному вимірі. Економічна діяльність у структурі видатків зменшилася з 10,37 % у 2020 р. до 3,64 % у 2024 р., що свідчить про зменшення державних інвестицій у розвиток виробництва, інфраструктури та бізнесу. Питома вага видатків на охорону навколишнього середовища скоротилася з 3,35 % до 0,21 %, а на житлово-комунальне господарство залишилася майже незмінною – близько 0,02–0,21 %.

В умовах війни виникла потреба у запровадженні особливого режиму казначейського обслуговування, який регламентується Постановою Кабінету Міністрів України №590 від 9 червня 2021 року «Про виконання повноважень Державної казначейської служби в особливому режимі в умовах воєнного стану». Цей документ надав уряду право тимчасово обмежувати фінансування за окремими бюджетними програмами, спрямовуючи ресурси насамперед на першочергові потреби – оборону, медицину, енергетику та гуманітарні програми.

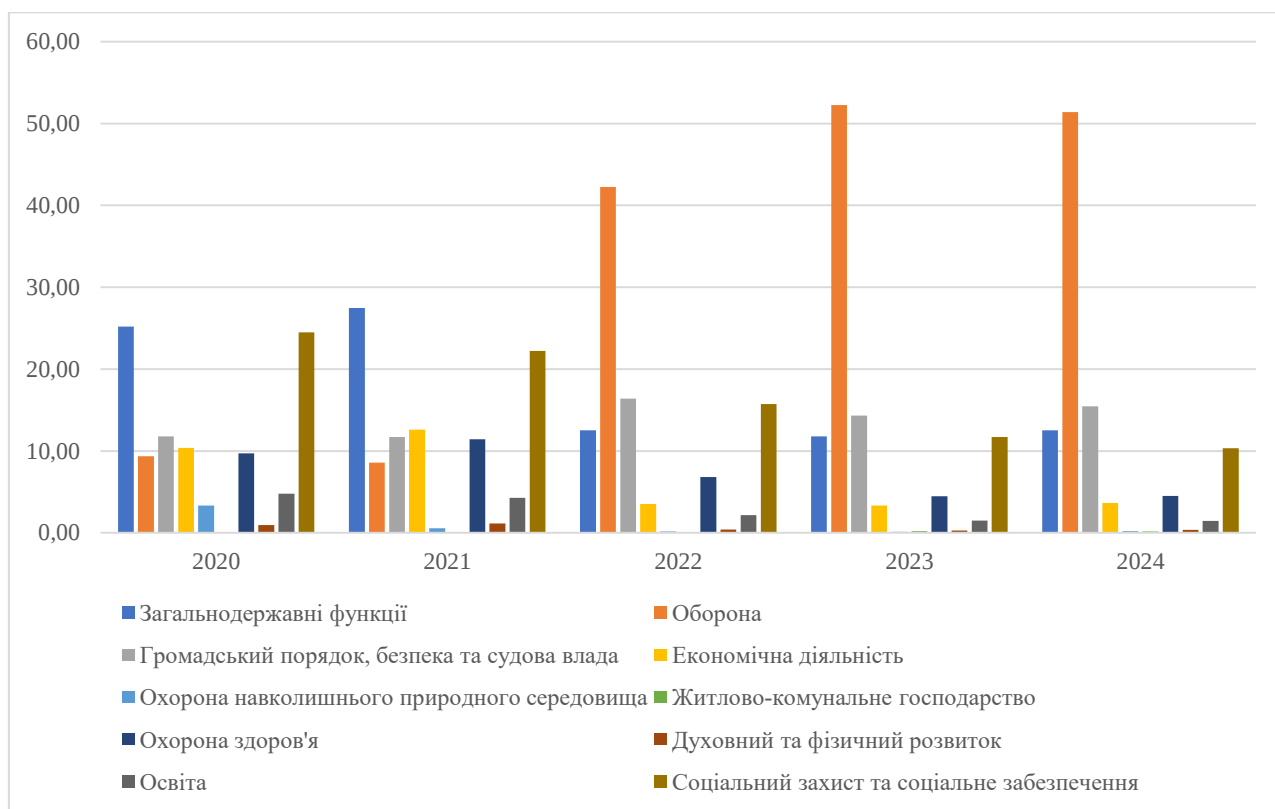

Рис.2.3. Структура видатків Державного бюджету України, % [8]

Водночас у процесі виконання бюджету зберігається високий рівень фінансової дисципліни. Фактичне виконання доходів у 2024 році склало 113,54 % від планових показників, а видатків – 97,22 %, що пов'язано з дією обмежень Казначейства щодо фінансування у воєнний період. Проте недовиконання видатків не свідчить про неефективність, а є наслідком пріоритетного спрямування коштів на першочергові потреби – безпеку, оборону та соціальну підтримку.

Незважаючи на складну ситуацію, держава забезпечила виконання ключових бюджетних функцій – фінансування соціальних виплат, виплати заробітних плат працівникам бюджетної сфери, підтримку енергетичної інфраструктури та відновлення об'єктів критичного значення. Значну роль відіграла децентралізація, завдяки якій місцеві бюджети зберегли власні джерела доходів і змогли оперативно реагувати на виклики війни, забезпечуючи підтримку громад.

У воєнний період основними чинниками ефективності бюджетного управління стали:

- збалансованість доходної та видаткової частин;
- раціональний перерозподіл коштів на користь оборонних, соціальних і житлово-комунальних програм;
- підвищення рівня прозорості фінансових операцій;
- активне використання цифрових інструментів моніторингу («Прозорий бюджет»).

Міський бюджет Одеси зберіг соціальну орієнтацію та забезпечив реалізацію стратегічних програм навіть у надзвичайних умовах воєнного стану. Це свідчить про ефективність діяльності Департаменту фінансів Одеської міської ради, злагоджену роботу всіх структурних підрозділів і високий рівень фінансової культури місцевого самоврядування. У перспективі така фінансова стабільність стане основою для післявоєнного відновлення економіки міста та підвищення його конкурентоспроможності в регіоні.

Економіка України, зокрема її бюджетна система, зазнала серйозних втрат і масштабних руйнувань унаслідок війни. Подолати ці негативні наслідки можливо лише після завершення воєнних дій, однак уже сьогодні необхідно розробити комплексну стратегію повоєнного відновлення. Така стратегія має визначати ключові цілі та заходи, обсяги необхідних ресурсів і джерела їх надходження, а також передбачати формування прозорої, сучасної й стійкої бюджетної системи, укомплектованої висококваліфікованими фахівцями. У період війни видаткова частина бюджету повинна бути орієнтована переважно на фінансування секторів оборони та безпеки держави. У післявоєнний же період основна увага має зосереджуватися на відновленні інфраструктури, розвитку енергетики, оборонно-промислового комплексу, ІТ-сфери та інших конкурентоспроможних і інноваційних галузей економіки. Важливим напрямом стане підтримка малого та середнього бізнесу, а також соціальної сфери, зокрема допомога внутрішньо переміщеним особам, військовослужбовцям і членам їхніх сімей. Окрім матеріальної підтримки,

одним із пріоритетів бюджетного фінансування має бути надання психологічної та консультативної допомоги військовим і переселенцям для їхньої успішної реінтеграції в суспільство та на ринок праці, що сприятиме зниженню рівня соціальної напруги та запобіганню травматичним наслідкам у суспільстві [5, с.23].

Можна зробити висновки, що в умовах воєнного стану структура видатків бюджету України зазнала радикальної трансформації. Головними пріоритетами бюджетного фінансування стали забезпечення обороноздатності, національної безпеки, соціального захисту населення, медичного забезпечення, підтримка внутрішньо переміщених осіб і відновлення критичної інфраструктури. Значна частка видатків спрямовується на фінансування Збройних сил України, територіальної оборони, функціонування органів державної влади, життєво необхідних об'єктів енергетики, транспорту та житлово-комунального господарства. При цьому капітальні інвестиції та інфраструктурні проєкти тимчасово обмежені, окрім тих, що пов'язані із забезпеченням оборони або мають міжнародне фінансування. Видатки соціального характеру залишаються незмінним пріоритетом держави: фінансуються пенсійні виплати, допомога ВПО, програми зайнятості, охорона здоров'я та освіта. Водночас в умовах війни особливої ваги набувають принципи гнучкості, економії та прозорості використання бюджетних коштів, що забезпечують стабільність фінансової системи та довіру громадян і міжнародних партнерів. Отже, бюджетна політика України під час воєнного стану спрямована на концентрацію ресурсів у критично важливих сферах, збереження соціальної стабільності та створення передумов для повоєнного відновлення держави.

2.3. Бюджетне фінансування Одеської міської територіальної громади

Департамент фінансів Одеської міської ради відіграє ключову роль у забезпеченні стабільного функціонування міського бюджету, особливо в

умовах воєнного стану, коли необхідно оперативно реагувати на зміни фінансових потреб громади. Основними завданнями департаменту є планування доходів і видатків бюджету, координація діяльності головних розпорядників коштів, підготовка прогнозів, забезпечення збалансованості бюджету та контроль за його виконанням.

У процесі бюджетного планування департамент формує проєкт бюджету міста, враховуючи прогноз соціально-економічного розвитку, державні пріоритети та стратегічні плани розвитку громади. В умовах війни особлива увага приділяється оптимізації видатків, концентрації ресурсів на критичних напрямках – безпеці, соціальному захисті, медичному забезпеченні, житлово-комунальній інфраструктурі.

Контрольна функція департаменту полягає у здійсненні попереднього, поточного та подальшого контролю за цільовим використанням коштів. Зокрема, здійснюється моніторинг виконання бюджетних програм, аналіз ефективності використання ресурсів, перевірка достовірності звітних даних та відповідності їх затвердженням показникам.

Важливим аспектом є забезпечення фінансової дисципліни головних розпорядників коштів. Департамент фінансів проводить регулярні консультації, методичну допомогу та контрольні заходи, що сприяє підвищенню рівня відповідальності за прийняті фінансові рішення. У період воєнного стану департамент також координує фінансування заходів цивільного захисту, територіальної оборони, програм гуманітарної допомоги та відновлення пошкоджених об'єктів.

Бюджет Одеської міської територіальної громади (ОМТГ) є головним фінансовим інструментом реалізації соціально-економічної політики міста, відображаючи стан економіки, рівень управління фінансами, ступінь фінансової самостійності та здатність міста забезпечувати стає функціонування в умовах воєнних викликів.

У довоєнний період (2020–2021 рр.) структура бюджету міста Одеси мала стабільний, соціально орієнтований характер. Основну частину доходів

формували податкові надходження – податок на доходи фізичних осіб (ПДФО), єдиний податок, плата за землю, податок на майно, акцизний податок, а також міжбюджетні трансфери. Проте з початком повномасштабного вторгнення у 2022 році бюджетна система міста зіткнулася зі значним зниженням темпів економічної активності, що призвело до зменшення доходів, ускладнення фінансування видатків та необхідності оперативної перебудови фінансової політики. Незважаючи на це, у 2023–2024 роках Одеська громада змогла не лише стабілізувати доходну частину бюджету, але й забезпечити приріст завдяки ефективній роботі Департаменту фінансів, який здійснює прогнозування, планування, контроль та аналіз виконання бюджету.

Таблиця 2.3

Структура доходів Одеської міської територіальної громади, млн грн
[8]

Показник	2020	2021	2022	2023	2024
Податкові надходження	17245,63	20469,93	23957,84	26888,52	26500,83
Неподаткові надходження	1543,23	1685,87	1893,48	2038,12	2248,67
Доходи від операцій з капіталом	260,08	185,65	82,81	107,66	150,80
Офіційні трансфери	11644,52	11996,79	8592,19	11811,81	12665,45
Цільові фонди	123,12	2,30	46,03	24,38	12,87
Доходи Державного бюджету, всього	30816,58	34340,54	34572,35	40870,50	41578,62

Загальний обсяг доходів Одеської міської територіальної громади у 2020–2024 рр. зріс із 30 816,58 млн грн до 41 578,62 млн грн, тобто приблизно на 35 %. Це свідчить про поступове розширення фінансової бази міського бюджету, незважаючи на складні економічні умови та вплив воєнних подій. Основним джерелом наповнення бюджету залишаються податкові надходження, які стабільно зростали з 17 245,63 млн грн у 2020 р. до 26 500,83 млн грн у 2024 р. Найбільше збільшення спостерігалось у 2022–2023 рр., коли обсяг податкових надходжень перевищив 26 млрд грн, що свідчить про стабільність податкової системи міста та ефективність адміністрування

податків. Неподаткові надходження також мали позитивну динаміку – з 1 543,23 млн грн у 2020 р. до 2 248,67 млн грн у 2024 р. (+46 %), що свідчить про розширення доходів від майнових операцій, адміністративних послуг, оренди комунального майна тощо. Доходи від операцій з капіталом коливалися, маючи тенденцію до зниження у 2022 р. (82,81 млн грн), однак у 2024 р. відбулося зростання до 150,80 млн грн, що може бути пов'язано з реалізацією муніципального майна чи земельних ділянок. Офіційні трансферти (державні субвенції, дотації тощо) залишаються другим за обсягом джерелом надходжень, хоча їхній обсяг є нестабільним. У 2020 р. вони становили 11 644,52 млн грн, у 2022 р. зменшилися до 8 592,19 млн грн, а у 2024 р. зросли до 12 665,45 млн грн, що пояснюється підвищеною державною підтримкою у період воєнного стану. Цільові фонди мають незначне значення для бюджету: їхні надходження зменшилися з 123,12 млн грн до 12,87 млн грн за п'ять років.

У структурі доходів Одеської громади домінують податкові надходження (рис.2.2), частка яких зросла з 55,96 % у 2020 р. до 63,74 % у 2024 р.. Це свідчить про посилення фінансової самостійності громади та стабільність податкової бази. Частка неподаткових надходжень є відносно стабільною – у межах 4,9–5,5 %, що вказує на помірне, але стає надходження з альтернативних джерел. Доходи від операцій з капіталом залишаються незначними – 0,24–0,84 %, що свідчить про низьку частоту реалізації активів або продажу землі. Частка офіційних трансфертів поступово зменшилася з 37,79 % у 2020 р. до 30,46 % у 2024 р., хоча у 2023 р. спостерігалось короткочасне зростання (28,90 %). Це відображає зниження залежності громади від державних дотацій та більшу фінансову автономію. Частка цільових фондів є мінімальною – з 0,40 % у 2020 р. до 0,03 % у 2024 р., що свідчить про зниження ролі спеціальних фондів у структурі доходів.

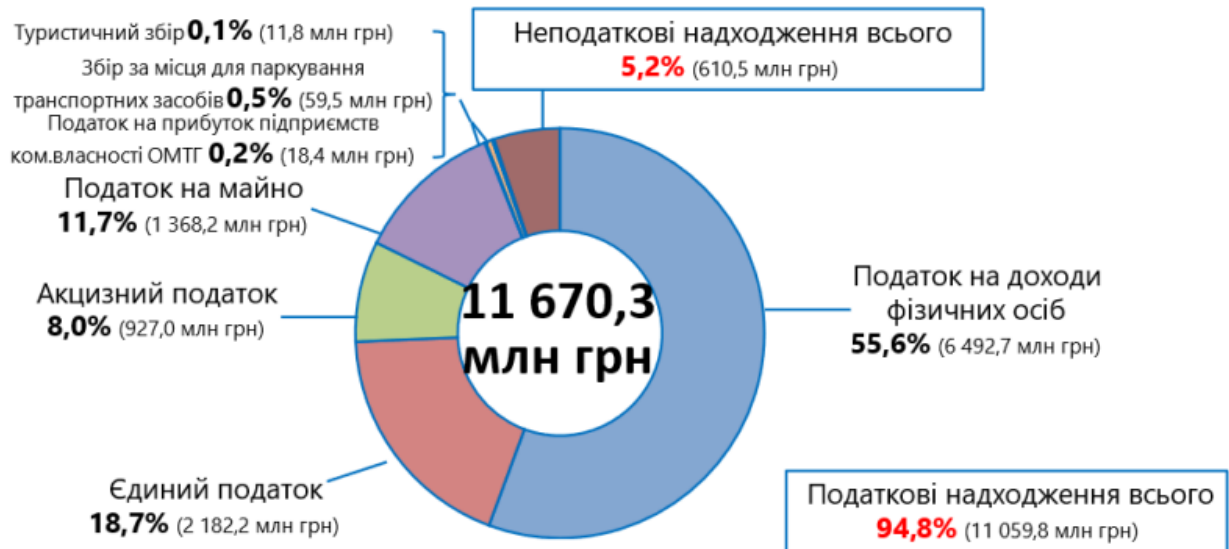

Рис.2.4. Структура доходів Одеської міської територіальної громади, %
[8]

Структура видатків бюджету Одеси також зазнала суттєвих змін у зв'язку з війною. Якщо до 2022 року головними напрямками фінансування були освіта, охорона здоров'я, житлово-комунальне господарство та соціальний захист, то у 2023–2024 роках значна частина коштів була спрямована на програми безпеки, цивільного захисту, підтримку військових і внутрішньо переміщених осіб (табл.2.4).

Таблиця 2.4

Структура видатків Одеської міської територіальної громади, млн грн
[8]

Показник	2020	2021	2022	2023	2024
Загальнодержавні функції	5906,83	5210,52	4095,00	8057,70	8346,03
Громадський порядок, безпека та судова влада	156,21	175,26	847,85	1182,07	940,65
Економічна діяльність	5407,88	6397,10	2303,28	5557,67	4819,30
Охорона навколишнього природного середовища	50,23	43,41	10,41	67,57	51,57

Житлово-комунальне господарство	3238,62	3953,26	2746,47	4065,77	4057,43
Охорона здоров'я	2918,17	1563,23	1487,81	2103,08	2282,72
Духовний та фізичний розвиток	1203,62	1426,54	1429,23	1560,09	1694,61
Освіта	11211,64	13951,14	13209,18	14321,61	16904,93
Соціальний захист та соціальне забезпечення	1440,70	1671,66	1969,52	2560,42	3344,10
Видатки Державного бюджету, всього	31533,90	34392,12	28098,74	39475,98	42441,34

Загальний обсяг видатків Одеської міської територіальної громади у 2020–2024 рр. зріс з 31 533,90 млн грн до 42 441,34 млн грн, тобто на 35 %. Це свідчить про поступове збільшення бюджетних витрат громади, спрямованих на забезпечення основних потреб населення та підтримку міського господарства в умовах воєнного стану.

Найбільші видатки традиційно припадають на освіту, обсяг якої зріс із 11 211,64 млн грн у 2020 р. до 16 904,93 млн грн у 2024 р.. Попри деякі коливання (зменшення у 2022 р. через війну), освітня галузь залишається головним напрямом фінансування. Так, в 2022 – 2024 роках за рахунок бюджету Одеської міської територіальної громади проводились роботи з капітального ремонту підвальних приміщень у закладах освіти м. Одеси, що дозволило станом на 01.01.2025 облаштувати 202 захисні споруди цивільного захисту. У 2024 році з бюджету Одеської міської територіальної громади профінансовані видатки в сумі 232 708,3 тис. грн на проведення поточного й капітального ремонту та облаштування підвальних приміщень (найпростіших укриттів) у 175 закладах освіти м. Одеси. У період воєнного стану в структурі фінансування галузі «Освіта» за економічною ознакою спостерігаються зміни у відсотковому еквіваленті у порівнянні з попередніми роками. Загальні обсяги фінансування закладів освіти залежать від кількості здобувачів освіти, чисельності працівників та наявного майна. Видатки на харчування дітей формувалися виходячи з кількості дітей, які відвідують заклади освіти, з врахуванням того факту, що більше 20 % закладів не працює до теперішнього часу. Інші видатки на соціальні виплати, зокрема і стипендіальне

забезпечення, були сформовані, виходячи з кількості осіб, яким ці виплати передбачені та розміру самих виплат. Зміни в структурі спрямування видатків пов'язанні зі скороченням непершочергових видатків. Основні види видатків за економічною ознакою представлені на рис.2.5.

Рис.2.5. Види видатків за економічною ознакою

Всього за 2024 рік на організацію харчування в закладах освіти профінансовані видатки в сумі 195 420,8 тис. грн, з них за рахунок загального фонду бюджету Одеської міської територіальної громади – 129 568,5 тис. грн. З бюджету розвитку Одеської міської територіальної громади (без врахування субвенцій з Державного бюджету України) на придбання обладнання та проведення реставрації, капітального ремонту закладів освіти за 2024 рік профінансовані видатки в сумі 372 679,5 тис. грн

На другому місці за обсягом – загальнодержавні функції, які у 2020 р. становили 5 906,83 млн грн, а у 2024 р. – 8 346,03 млн грн, що свідчить про розширення адміністративних витрат і функціональних потреб міського управління. Економічна діяльність займає третє місце, хоча її фінансування є нестабільним: від 5 407,88 млн грн у 2020 р. до 4 819,30 млн грн у 2024 р.. Найменший показник спостерігався у 2022 р. (2 303,28 млн грн), що можна пояснити скороченням інвестицій і проєктів розвитку під час активної фази

воєнних дій. Житлово-комунальне господарство залишається важливою статтею видатків. У 2020 р. на нього спрямовано 3 238,62 млн грн, а у 2024 р. – 4 057,43 млн грн. Зростання цих витрат відображає необхідність підтримки міської інфраструктури, ремонтів і благоустрою. Охорона здоров'я утримується на рівні 1,5–2,3 млрд грн щорічно, зростаючи з 2 918,17 млн грн у 2020 р. до 2 282,72 млн грн у 2024 р., що свідчить про стабільне, але недостатнє фінансування медичної галузі. Станом на 01.01.2025 року у місті Одесі функціонують 32 заклади охорони здоров'я комунальної власності територіальної громади м. Одеси. У 2024 році фінансування галузі охорони здоров'я здійснювалось за рахунок коштів:

- бюджету Одеської міської територіальної громади (ОМТГ) на виконання місцевих Програм, виконавцем яких є Департамент охорони здоров'я;
- обласного бюджету (субвенція);
- Національної служби здоров'я України (НСЗУ) на надання медичної допомоги населенню за програмою медичних гарантій.

Фінансовий ресурс галузі «Охорона здоров'я» на 2024 рік за всіма джерелами складає 3 179 530,3 тис. грн, а саме: за рахунок коштів бюджету Одеської міської територіальної громади – 825 252,7 тис. грн або 26,0 % від загальної суми доходів, у т. ч.: загальний фонд – 567 714,0 тис. грн; спеціальний фонд (бюджет розвитку) -257 538,7 тис. грн; за рахунок субвенції з обласного бюджету (Оплата поточних видатків Будинків дитини) 27 238,9 тис. грн, - 0,8 % від загальної суми доходів; за рахунок коштів НСЗУ – 2 327 038,7 тис. грн, або 73,2 % від загальної суми доходів. У 2024 році надійшло коштів на загальну суму 3 149 706,9 тис. грн, що становить 99,1 % від фінансового ресурсу на 2024 рік, у т. ч.: за рахунок коштів бюджету Одеської міської територіальної громади – 809 820,1 тис. грн, або 25,7% від загальної суми доходів, у т. ч.: загальний фонд – 562 638,6 тис. грн; спеціальний фонд (бюджет розвитку) - 247 190,5 тис. грн; за рахунок субвенції з обласного бюджету (Оплата поточних видатків Будинків дитини) – 27 238,9 тис. грн, або

0,9 % від загальної суми доходів; за рахунок коштів НСЗУ – 2 312 647,9 тис. грн, або 73,4 % від загальної суми доходів.

У 2024 році на функціонування мережі установ охорони здоров'я спрямовано всього 3 205 560,4 тис. грн, у тому числі за рахунок:

- коштів бюджету Одеської міської територіальної громади 809 829,1 тис. грн, або 25,3 % від загального обсягу видатків, з них: - загальний фонд – 562 638,6 тис. грн; - спеціальний фонд (бюджет розвитку) – 247 190,5 тис. грн;

- субвенції з обласного бюджету (Оплата поточних видатків Будинків дитини), яка спрямована на оплату праці з нарахуваннями – 27 238,9 тис. грн, або 0,8 % від загального обсягу видатків;

- коштів, отриманих від НСЗУ – 2 368 492,4 тис. грн, або 73,9 % від загального обсягу видатків.

У 2024 році видатки галузі «Охорона здоров'я» за рахунок коштів бюджету Одеської міської територіальної громади здійснювалися переважно за Міською цільовою програмою «Здоров'я» на 2024 – 2026 роки та склали 796 082,6 тис. грн, з них на:

- забезпечення стабільного функціонування закладів охорони здоров'я в умовах воєнного стану – 210 197,1 тис. грн (з них оплата за енергоносії та комунальні послуги – 147 382,9 тис. грн);

- забезпечення продуктами харчування хворих в стаціонарних закладах охорони здоров'я – 43 549,2 тис. грн;

- забезпечення дітей - сиріт та дітей, які позбавлені батьківського піклування, медичною допомогою в спеціалізованих будинках дитини – 55 482,2 тис. грн;

- забезпечення населення пільговими медикаментами, медичними виробами та іншими засобами, згідно законодавства 53 408,2 тис. грн та інше.

Соціальний захист і соціальне забезпечення демонструє зростання – з 1 440,70 млн грн у 2020 р. до 3 344,10 млн грн у 2024 р., тобто більш ніж удвічі,

що свідчить про посилення уваги до підтримки соціально вразливих груп у період економічних труднощів.

Для задоволення життєво необхідних потреб жителів територіальних громад, розвитку системи надання соціальних послуг на території м. Одеси з 2024 року впроваджено нові напрями Програми:

- надання одноразової грошової допомоги у розмірі 20 000 грн особам, які мобілізовані або уклали контракт на проходження військової служби після 1 січня 2024 року і зареєстровані на території м. Одеси – бюджетні призначення на 2024 рік склали 30 500,0 тис. грн;

- надання адресної матеріальної допомоги працівникам комунальних підприємств/установ Одеської міської ради, які залучені на будівництво фортифікаційних споруд в Донецькій області та працівникам комунальних підприємств «Житлово-комунальний сервіс», які прийняли участь у ліквідації наслідків збройної агресії Російської Федерації в м. Одесі – бюджетні призначення на 2024 рік склали 25 900,0 тис. грн;

- забезпечення соціальними послугами громадян похилого віку, осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю, хворих, які не здатні до самообслуговування і потребують сторонньої допомоги – бюджетні призначення на 2024 рік склали 53 548,4 тис. грн;

- проведення навчання, тренінгів, семінарів для підвищення компетентності та кваліфікації працівників-надавачів соціальних послуг – бюджетні призначення на 2024 рік склали 970,0 тис. грн;

- забезпечення проходження профілактичних медичних оглядів працівниками, які надають соціальні послуги – бюджетні призначення на 2024 рік склали 484,5 тис. грн;

- надання адресної одноразової муніципальної допомоги жінкам, зареєстрованим у місті Одесі, при народженні одночасно трьох і більше дітей – бюджетні призначення на 2024 рік склали 60,0 тис. грн;

- надання натуральної допомоги у вигляді забезпечення окулярами
- бюджетні призначення на 2024 рік склали 909,1 тис. грн;
- обробка житлових приміщень (надання допомоги у вигляді послуги санітарної обробки жилих приміщень та у вигляді послуги вивозу сміття з житлових приміщень) – бюджетні призначення на 2024 рік склали 630,0 тис. грн.

Значно збільшено обсяг видатків, пов'язаних з наданням підтримки внутрішньо переміщеним особам – бюджетні призначення на 2024 рік склали 10 393,6 тис. грн при передбачених відповідною Програмою на 2023 рік – 1 750,0 тис. грн.

На надання соціальних послуг та різних видів допомог вразливим верствам населення міста в межах реалізації Програми в бюджеті Одеської міської територіальної громади на 2024 рік затверджені бюджетні призначення у сумі 668 632,3 тис. грн

Інші статті (зокрема духовний та фізичний розвиток, охорона довкілля) залишаються відносно незначними за обсягом – до 1,7 млрд грн на рік.

Структура видатків Одеської громади (рис.2.6) показує стабільне домінування освітніх витрат, частка яких коливається від 35,55 % у 2020 р. до 39,83 % у 2024 р.. Це свідчить, що освіта залишається головним пріоритетом міського бюджету. Частка загальнодержавних функцій дещо знизилася – з 18,73 % до 19,66 %, залишаючись другою за значенням статтею. Видатки на економічну діяльність у відсотковому вимірі скоротилися з 17,15 % у 2020 р. до 11,36 % у 2024 р., що демонструє зменшення капітальних інвестицій і підтримки бізнесу. Частка житлово-комунального господарства залишається стабільною – близько 10 %, що підтверджує постійні витрати на благоустрій, комунальні послуги та інфраструктуру міста. Фінансування охорони здоров'я коливається в межах 4,5–5,5 %, що вказує на відносно низьку частку порівняно з іншими напрямками, хоча зростання у 2023–2024 рр. свідчить про певне відновлення підтримки медичної сфери. Соціальний захист підвищив свою

частку з 4,57 % у 2020 р. до 7,88 % у 2024 р., що є позитивним сигналом щодо соціальної політики громади. Видатки на громадський порядок та безпеку зросли з 0,50 % до 2,22 %, що пояснюється необхідністю підтримки безпеки населення в умовах воєнних ризиків. Частка витрат на духовний та фізичний розвиток є стабільною – близько 4 %, а на охорону довкілля – мінімальною (0,12–0,17 %).

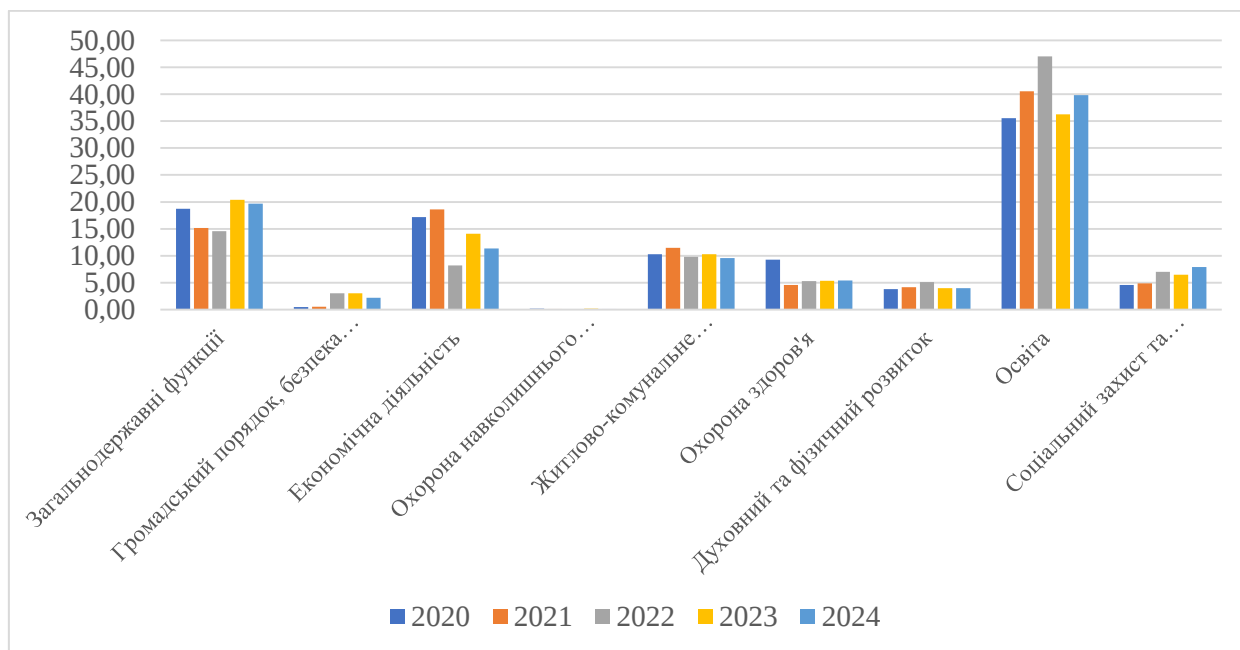

Рис.2.6. Структура видатків Одеської міської територіальної громади, % [8]

У період воєнного стану одним із ключових напрямів діяльності Одеської міської ради стало фінансування програм оборонного та безпекового спрямування. Місто реалізує низку стратегічних ініціатив, серед яких найбільш значущими є програми «Безпечне місто Одеса», «Цивільний захист населення» та підтримка територіальної оборони.

Програма «Безпечне місто Одеса» передбачає створення системи відеоспостереження, модернізацію інфраструктури зв'язку, впровадження аналітичних платформ для моніторингу громадських місць і транспорту. Фінансування цієї програми збільшилося у 2022–2023 роках майже втричі, що дозволило встановити сотні нових камер спостереження, модернізувати центр

обробки даних та забезпечити інтеграцію системи з правоохоронними органами.

Програма «Цивільний захист населення» спрямована на створення укриттів, облаштування пунктів незламності, закупівлю генераторів, насосного обладнання та систем оповіщення. У 2023 році з бюджету міста на цей напрям було спрямовано понад 300 млн грн, а у 2024 році – близько 400 млн грн. Це свідчить про прагнення міської влади створити безпечні умови проживання для громадян під час можливих загроз.

Окрему увагу приділено територіальній обороні. З 2022 року з бюджету міста регулярно виділяються кошти на забезпечення підрозділів тероборони матеріально-технічними засобами, паливом, транспортом, засобами зв'язку та спорядженням. У 2024 році на підтримку територіальної оборони було виділено понад 200 млн грн, що є свідченням системного підходу до формування оборонного потенціалу громади.

Система контролю за використанням бюджетних коштів в Одесі побудована на багаторівневій основі. Первинний контроль здійснюють самі розпорядники бюджетних коштів, які відповідають за раціональне та законне використання виділених фінансів. Вторинний контроль – це перевірка з боку Департаменту фінансів та контрольно-ревізійного управління міської ради, а також Державної аудиторської служби України.

Розпорядники коштів подають квартальні та річні звіти про виконання бюджетних програм, які перевіряються на предмет відповідності затвердженим паспортам програм і бюджетним призначенням. Особлива увага приділяється виявленню нецільового використання коштів, дотриманню принципів економності, ефективності та результативності.

В умовах воєнного стану контроль за бюджетними ресурсами посилено, оскільки існують підвищені ризики неефективного витрачання коштів. Впроваджено електронну систему обліку видатків, що дозволяє відслідковувати рух коштів у режимі реального часу. Аудитори перевіряють

правильність процедур закупівель, обґрунтованість вартості робіт і послуг, цільове спрямування витрат.

Результати аудиторських перевірок регулярно оприлюднюються на офіційному сайті міської ради, що забезпечує відкритість процесу та підзвітність перед громадськістю. Така система фінансового контролю дозволяє зменшити ризики корупції, запобігти нераціональному використанню коштів і підвищити довіру громадян до органів місцевої влади.

Аналіз структури доходів і видатків бюджету Одеської міської територіальної громади у 2020–2024 роках свідчить про високу адаптивність міських фінансів до кризових умов. Попри значні економічні та воєнні виклики, громада забезпечила стабільне зростання доходів, ефективне адміністрування податків, збереження фінансової стійкості та виконання основних соціальних зобов'язань.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ФІНАНСУВАННЯ В УКРАЇНІ

3.1. Ризики бюджетного фінансування у воєнний час та заходи протидії їм

Воєнний стан суттєво ускладнює процес бюджетного фінансування, створюючи багатовимірні ризики, що охоплюють усі сфери державних фінансів – від формування доходів до реалізації видаткових програм. Основною особливістю воєнного періоду є те, що бюджетна політика держави набуває кризового, мобілізаційного характеру, де головним пріоритетом стає фінансування оборони, безпеки, гуманітарних потреб і підтримки найбільш вразливих верств населення. Проте одночасно з переорієнтацією бюджетних ресурсів зростає невизначеність щодо доходів, зовнішніх надходжень і макроекономічної стабільності, що посилює фінансові ризики.

Першою групою є фінансові ризики, які охоплюють зменшення податкових надходжень, збільшення дефіциту бюджету та зростання державного боргу. Унаслідок воєнних дій скоротилася економічна активність у низці галузей – промисловості, транспорті, туризмі, торгівлі, що негативно вплинуло на надходження до бюджету. За даними Міністерства фінансів, лише протягом 2022 року податкові доходи скоротилися більш ніж на 15 % порівняно з довоєнним періодом, що зумовило необхідність масового залучення зовнішніх кредитів і грантів. У структурі доходів зросла частка офіційних трансфертів і міжнародної допомоги, що свідчить про високу залежність України від зовнішнього фінансування. Така ситуація підвищує ризики фінансової нестабільності та боргового навантаження на державу в майбутньому.

Другий вид – інфляційні ризики, що безпосередньо впливають на вартість бюджетних видатків. Значне збільшення грошової маси через емісію

Національного банку, спрямовану на покриття дефіциту бюджету у 2022–2023 роках, призвело до стрімкого зростання цін. Інфляційні процеси у воєнний період є неминучими, однак вони створюють ризики для знецінення бюджетних ресурсів і скорочення реального обсягу фінансування соціальних програм, освіти, охорони здоров'я. Особливо відчутно інфляція позначається на капітальних видатках, де зростання вартості матеріалів та послуг часто призводить до призупинення або заморожування проєктів. Додатково інфляційний тиск зумовлює зниження купівельної спроможності населення, що негативно впливає на сплату податків і стабільність внутрішнього попиту.

До важливих ризиків належить борговий ризик, який формується внаслідок збільшення державних і зовнішніх запозичень. У воєнний період Україна активно використовує кредити міжнародних фінансових організацій, випускає військові облігації, залучає допомогу у вигляді грантів і пільгових позик. Хоча така політика дозволяє покривати поточний дефіцит, вона створює потенційні загрози боргової стійкості. У 2024 році державний і гарантований борг України перевищив 150 млрд доларів США, що майже удвічі більше, ніж у 2021 році. Зростання боргових зобов'язань обмежує можливості майбутнього фінансування розвитку, адже значна частина бюджету буде спрямовуватися на обслуговування боргу, а не на соціально-економічні потреби.

Окрему категорію становлять інституційні ризики, пов'язані з організацією управління бюджетними процесами. Під час війни спостерігається скорочення кількості працівників у фінансових органах, ускладнення комунікацій між різними рівнями бюджетної системи, затримки у звітності та перерозподілі коштів. Додатково виникають ризики неузгодженості дій між центральними та місцевими органами влади, що призводить до дублювання видатків або їх нецільового використання. Через постійні зміни у законодавстві та нормативно-правових актах (наприклад, часті коригування Постанови КМУ №590) виникають труднощі з

прогнозуванням і плануванням фінансування на середньострокову перспективу.

Корупційні ризики є одними з найнебезпечніших у воєнний період, коли значна частина закупівель здійснюється без конкурсних процедур через спрощений порядок. В умовах термінового фінансування оборонних, гуманітарних і відновлювальних програм підвищується ймовірність зловживань, нераціонального використання коштів, завищення вартості товарів і послуг. Незважаючи на посилення контролю з боку Державної казначейської служби та Рахункової палати, реальні ризики корупційних схем зберігаються через обмеженість часу та пріоритет оперативності над бюрократичними процедурами. Саме тому ключовою умовою мінімізації таких ризиків є розвиток електронних систем обліку, публічних закупівель та моніторингу, які забезпечують прозорість і підзвітність бюджетних рішень.

Значущими є соціальні ризики, які пов'язані зі зростанням безробіття, внутрішньою міграцією населення, зменшенням рівня реальних доходів і збільшенням видатків на соціальну підтримку. У воєнний період держава змушена фінансувати одночасно оборону та соціальні програми, що створює значне навантаження на бюджет і підвищує ризик невиконання зобов'язань перед громадянами. Недостатнє фінансування може призвести до соціальної напруги, зниження довіри до влади та дестабілізації суспільних процесів. У цьому контексті важливо забезпечити збалансований підхід між оборонними потребами й соціальним захистом населення.

Мінімізація ризиків бюджетного фінансування у воєнний період потребує скоординованої політики уряду, Національного банку, міжнародних партнерів і місцевих органів влади. У центрі цієї політики має бути забезпечення стійкості державних фінансів, запобігання неконтрольованому дефіциту бюджету та збереження довіри громадян і кредиторів до фінансової системи країни. Основні напрями протидії ризикам полягають у підвищенні ефективності управління бюджетними потоками, забезпеченні прозорості

витрачання коштів, оптимізації податкової системи та розширенні джерел фінансування.

Одним із ключових заходів уряду стало посилення контролю за виконанням бюджетів усіх рівнів. Державна казначейська служба діє в особливому режимі відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України №590, що визначає порядок здійснення платежів під час воєнного стану. Уряд встановив пріоритетне фінансування першочергових статей – оборони, медицини, соціальних виплат, гуманітарних потреб. Решта видатків тимчасово обмежується або фінансується за наявності додаткових доходів. Такий підхід дозволяє забезпечити безперервність функціонування держави, водночас запобігаючи нецільовому витрачання коштів.

З метою підтримки доходної частини бюджету реалізуються податкові та митні ініціативи, спрямовані на збереження економічної активності підприємств навіть у складних умовах. Було запроваджено тимчасові податкові пільги для малого та середнього бізнесу, спрощені процедури декларування, відтермінування податкових платежів у регіонах, де ведуться бойові дії. Такі заходи сприяють збереженню платників податків і дозволяють уникнути повного колапсу фіскальної системи. Одночасно уряд активізував боротьбу з ухиленням від сплати податків і контрабандою, зокрема шляхом цифровізації митного контролю та інтеграції систем електронного обміну даними.

Для стабілізації державних фінансів важливу роль відіграє залучення зовнішнього фінансування. У 2022–2024 роках Україна отримала від міжнародних партнерів понад 70 млрд доларів США у вигляді грантів, кредитів та технічної допомоги. Основними донорами виступають Європейський Союз, Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, уряди США, Канади, Японії та інших країн. Грантова допомога, яка не потребує повернення, дає змогу зменшити боргове навантаження та спрямувати кошти на соціальні програми, охорону здоров'я, освіту, відновлення інфраструктури. Водночас пільгові кредити дозволяють підтримувати платіжний баланс і

забезпечувати виконання поточних бюджетних зобов'язань. Важливо, що отримання зовнішнього фінансування супроводжується вимогами до прозорості, аудиту та підзвітності, що стимулює удосконалення бюджетного управління.

Велике значення у протидії фінансовим ризикам має удосконалення механізмів внутрішнього контролю. Міністерство фінансів України посилило роль внутрішнього аудиту у розпорядників бюджетних коштів, що дозволяє своєчасно виявляти неефективні витрати, порушення фінансової дисципліни та ризики нецільового використання ресурсів. Запровадження електронної системи «Є-Data» і порталу «Прозорий бюджет» забезпечує публічний доступ до інформації про всі бюджетні операції, що підвищує рівень довіри суспільства до державних фінансів. Водночас активне використання системи «Prozorro» для державних закупівель навіть у період війни залишається одним із найефективніших інструментів запобігання корупційним схемам.

Суттєвим фактором фінансової стабільності є співпраця між центральною владою та місцевими бюджетами. В умовах воєнного стану місцеві бюджети залишаються важливими центрами прийняття рішень і забезпечення життєдіяльності громад. Кабінет Міністрів України прийняв низку рішень, що розширили повноваження місцевих рад щодо використання коштів, зокрема можливість фінансування потреб оборони, територіальної оборони, гуманітарних програм без затвердження окремих рішень сесій. Такі зміни підвищують оперативність управління фінансами на місцях і дозволяють ефективніше реагувати на виклики війни. Одночасно посилено вимоги до звітності та контролю з боку казначейських органів, що зменшує ризики зловживань.

Одним із важливих напрямів є використання цифрових технологій для управління бюджетними ризиками. Автоматизація процесів фінансового моніторингу, створення систем прогнозування надходжень і витрат, а також аналізу ризиків дозволяють підвищити точність планування. Національний банк і Міністерство фінансів застосовують спільні аналітичні моделі для

оцінки макроекономічних сценаріїв, які враховують динаміку ВВП, рівень інфляції, валютні коливання та обсяги зовнішньої допомоги. Завдяки цим інструментам формується більш обґрунтована фінансова політика, здатна мінімізувати вплив негативних факторів на бюджетну систему.

Особливу увагу приділяють управлінню державним боргом. Для запобігання борговій кризі уряд розробив програму реструктуризації зовнішнього боргу, що передбачає відтермінування виплат відсотків і основної суми до 2027 року. Таке рішення дало змогу спрямувати вивільнені кошти на фінансування оборони та соціальних програм. Крім того, відбувається переорієнтація на внутрішні джерела фінансування – зокрема, випуск військових облігацій, що дозволяє залучати ресурси від громадян і підприємств у національній валюті. Це не лише зменшує валютні ризики, а й стимулює розвиток внутрішнього фінансового ринку.

Значну роль у забезпеченні прозорості відіграє зовнішній фінансовий контроль. Рахункова палата України здійснює регулярні аудити використання коштів, наданих міжнародними партнерами, перевіряє виконання державних програм та аналізує ефективність видатків. Результати таких перевірок публікуються у відкритому доступі, що сприяє громадському контролю й запобігає нецільовому використанню фінансових ресурсів. В умовах війни це особливо важливо, оскільки від довіри міжнародних донорів залежить обсяг і регулярність подальшої допомоги.

Крім державного та зовнішнього контролю, зростає значення громадського моніторингу бюджетних процесів. Громадські організації, аналітичні центри та медіа активно відстежують прозорість державних закупівель, використання коштів місцевих бюджетів, виконання соціальних програм. Залучення суспільства до контролю підвищує відповідальність чиновників і створює умови для запобігання корупційним ризикам на ранніх етапах.

У період воєнних дій важливим напрямом протидії фінансовим ризикам є зміцнення системи міжбюджетних відносин. Бюджетна децентралізація,

реалізована в Україні у попередні роки, довела свою ефективність: громади отримали власні джерела доходів і стали більш стійкими до криз. Проте у воєнний період зросла потреба в міжбюджетній солідарності – більш заможні громади спрямовують ресурси на підтримку регіонів, які зазнали руйнувань або втратили частину доходів. Такий механізм передбачає не лише фінансову допомогу, а й обмін досвідом з управління фінансами, використання спільних програм відновлення інфраструктури. Координація між центральною владою та громадами дає змогу зменшити дисбаланси у виконанні бюджетів і забезпечити рівномірний розвиток територій навіть під час війни.

Важливою складовою протидії бюджетним ризикам є оптимізація структури видатків. Воєнний період потребує перегляду пріоритетів фінансування, коли на перше місце виходить безпека, оборона та соціальна підтримка. Водночас надзвичайно важливо не допустити деградації гуманітарної сфери, оскільки освіта, охорона здоров'я, культура формують людський капітал, необхідний для післявоєнного відновлення. Тому держава повинна дотримуватися збалансованої моделі, де військові потреби не витісняють інвестиції в майбутнє. Оптимізація видатків здійснюється через скасування неефективних програм, об'єднання дублюючих функцій, використання електронних закупівель і контроль результатів кожної бюджетної програми.

Серед ключових заходів управління ризиками особливе місце посідає моніторинг ефективності бюджетних програм. В умовах воєнного стану Міністерство фінансів та місцеві органи самоврядування проводять регулярну оцінку результативності видатків за визначеними критеріями: економічна доцільність, відповідність цілям, рівень досягнення запланованих показників. Відповідно до постанови уряду, навіть у період війни громади мають проводити оцінку ефективності бюджетних програм і публікувати результати у відкритому доступі. Це створює підґрунтя для суспільного контролю й підвищує довіру до органів влади. Оцінка ефективності дозволяє визначити,

які програми приносять найбільшу користь суспільству, а які потребують перегляду чи скасування.

Важливу роль у підтримці бюджетної стабільності відіграє Національний банк України, який проводить узгоджену з урядом політику монетарної підтримки. Після різкого зростання грошової емісії у 2022 році НБУ поступово скоротив обсяги викупу військових облігацій, зосередившись на утриманні інфляції та стабільності валютного курсу. Це сприяло зниженню макроекономічних ризиків і збереженню довіри до національної валюти. Водночас координація між Мінфіном і НБУ у сфері боргової політики дозволила уникнути надмірного тиску на валютний ринок і стабілізувати фінансову систему.

Можна зробити висновки, що в умовах війни Україна створила фундамент для системи управління ризиками бюджетного фінансування, але її подальше вдосконалення є стратегічним завданням державної політики. Удосконалення механізмів контролю, розвиток цифрових технологій, підвищення фінансової дисципліни, диверсифікація джерел доходів і зміцнення співпраці з міжнародними партнерами – це ті напрями, які дозволять зменшити ризики та забезпечити ефективне використання ресурсів. Таким чином, ризик-менеджмент у бюджетній сфері повинен стати постійним елементом державного управління, що гарантуватиме фінансову стійкість країни у будь-яких обставинах.

3.2. Перспективи підвищення ефективності бюджетного фінансування в післявоєнний період

Після завершення воєнного стану перед Україною постане складне завдання – відновити зруйновану економіку, стабілізувати державні фінанси та забезпечити ефективне функціонування бюджетної системи. Перехід від воєнної до мирної моделі бюджетної політики потребуватиме глибокої трансформації фінансових підходів, переорієнтації видатків, залучення

інвестиційних ресурсів і відновлення довіри громадян до державних інститутів. Саме ефективність бюджетного фінансування стане головним критерієм успіху післявоєнного розвитку, адже від раціонального використання державних ресурсів залежатиме швидкість і якість відновлення країни.

Основним завданням післявоєнного етапу є перехід від антикризової до стратегічної бюджетної політики. Якщо в умовах війни головною метою було забезпечення виживання економіки та фінансування оборони, то після війни пріоритетом стане стимулювання економічного зростання, модернізація інфраструктури, підтримка бізнесу та формування інноваційного потенціалу. Для цього необхідно переглянути структуру доходів і видатків бюджету, забезпечити довгострокове планування та збалансування фінансових потоків між державним і місцевими рівнями.

Ключовим напрямом підвищення ефективності бюджетного фінансування є удосконалення системи бюджетного планування. У мирний період планування має спиратися на середньострокові й довгострокові стратегії розвитку, що поєднують бюджетну політику з національними пріоритетами. Важливо перейти від короткострокового реагування на виклики до стратегічного управління ресурсами, орієнтованого на результат. У цьому контексті особливого значення набуває програмно-цільовий метод бюджетування, який дозволяє оцінювати не лише обсяги витрат, а й досягнуті результати. Запровадження чітких індикаторів ефективності для кожної бюджетної програми забезпечить прозорість фінансування і підвищить відповідальність розпорядників коштів.

Важливим кроком стане інституційна модернізація органів, відповідальних за управління публічними фінансами. Необхідно вдосконалити функції Міністерства фінансів, Рахункової палати, Державної казначейської служби та місцевих фінансових органів, підвищивши рівень їх координації. Для цього потрібно розробити сучасну модель інтегрованої фінансової системи, де всі операції з бюджетними коштами фіксуватимуться

в єдиному цифровому просторі. Це дозволить скоротити бюрократичні затримки, зменшити ризики дублювання видатків і забезпечить більш оперативний розподіл ресурсів між програмами та регіонами.

Значну роль у підвищенні ефективності відіграватиме цифровізація бюджетного процесу. Післявоєнна Україна має всі передумови для створення сучасної електронної системи управління публічними фінансами, яка поєднає бази даних Державної казначейської служби, Державної податкової служби, Міністерства фінансів та органів місцевого самоврядування. Завдяки використанню технологій штучного інтелекту, блокчейну й аналітичних платформ стане можливим автоматичне відстеження видатків, виявлення неефективних витрат і формування прогнозів доходів у режимі реального часу. Така система не лише підвищить прозорість, а й зменшить корупційні ризики, що є особливо важливим у процесі відбудови держави.

Після війни постане необхідність реструктуризації державного боргу та поступового зниження боргового навантаження. Протягом воєнного періоду борг зріс до рекордного рівня, і значна частина майбутніх видатків буде спрямована на його обслуговування. Тому ефективне управління боргом стане одним із ключових завдань бюджетної політики. Важливо запровадити середньострокову стратегію управління державним боргом, яка передбачатиме збільшення частки внутрішніх запозичень, перевагу пільгових кредитів над комерційними та оптимізацію строків погашення. Одночасно доцільно розвивати внутрішній ринок військових і соціальних облігацій, що дозволить залучати кошти населення для фінансування державних програм.

Великий потенціал для підвищення ефективності має реформа міжбюджетних відносин. Децентралізація, започаткована в Україні до війни, довела свою ефективність у кризових умовах, але потребує подальшого розвитку. Після війни необхідно забезпечити реальний баланс фінансових ресурсів між центром і громадами, щоб уникнути концентрації коштів у державному бюджеті. Місцеві органи повинні отримати більше інструментів для управління власними доходами, запроваджувати власні програми

розвитку, залучати інвестиції та ефективно контролювати витрати. Особливу роль відіграватиме зміцнення спроможності місцевих фінансових відділів і казначейств, що дозволить скоротити фінансові ризики на місцях.

Не менш важливим напрямом є забезпечення прозорості та публічності бюджетного процесу. Довіра громадян до системи державних фінансів є критичною умовою ефективності. Для цього слід розширити функціонал порталу «Є-Data», запровадити відкриті реєстри розпорядників коштів, створити інтерактивні панелі моніторингу для громадськості. Громадський контроль і участь громад у бюджетному процесі сприятимуть зниженню ризиків нецільового використання коштів і підвищенню результативності бюджетних програм.

Післявоєнна економіка потребуватиме значних ресурсів для інвестицій у промисловість, транспорт, енергетику, освіту та охорону здоров'я. Тому одним із пріоритетних завдань стане мобілізація фінансових ресурсів через державно-приватне партнерство (ДПП). Завдяки залученню приватного капіталу держава зможе реалізовувати масштабні інфраструктурні проєкти без надмірного навантаження на бюджет.

Отже, перший етап післявоєнного відновлення повинен бути спрямований на створення фінансової бази сталого розвитку. Удосконалення планування, цифровізація, реформування міжбюджетних відносин, управління боргом і розвиток державно-приватного партнерства мають стати головними інструментами підвищення ефективності бюджетного фінансування. Це забезпечить поступовий перехід від системи виживання до системи зростання, коли бюджет стане не лише засобом утримання держави, а й рушійною силою її модернізації.

Післявоєнне відновлення фінансової системи України має ґрунтуватися на комплексній трансформації всієї бюджетної архітектури, яка поєднуватиме стабільність, інноваційність і соціальну спрямованість. Основна мета такої трансформації – забезпечити ефективне використання державних ресурсів, мінімізувати ризики нераціональних витрат та створити умови для сталого

економічного зростання. Для досягнення цієї мети потрібно переосмислити роль держави у фінансуванні економіки, посилити стратегічне планування та впровадити інструменти результативного управління фінансами.

Першим кроком має стати підвищення якості бюджетного прогнозування. Після війни Україна повинна перейти від щорічного планування до системи середньо- і довгострокових прогнозів, заснованих на реалістичних макроекономічних сценаріях. Прогнозування має враховувати не лише показники ВВП, інфляції чи рівень безробіття, а й ризики, пов'язані з демографічними змінами, станом інфраструктури, безпековими загрозами. Такий підхід дозволить формувати бюджети, які не лише відображають поточну ситуацію, а й враховують майбутні виклики. Застосування методів сценарного моделювання дасть змогу уряду оцінювати наслідки різних варіантів розвитку подій і своєчасно коригувати фінансову політику.

Другим напрямом має стати підвищення ефективності державних видатків. Для цього потрібно посилити орієнтацію бюджетного процесу на результат, а не на обсяг витрат. У кожній сфері державного управління мають бути визначені конкретні цілі, показники ефективності та механізми контролю їх досягнення. Наприклад, у сфері освіти – рівень охоплення школярів сучасними навчальними програмами; в охороні здоров'я – доступність медичних послуг; у соціальній сфері – зниження рівня бідності. Оцінка досягнення таких цілей має проводитися не лише міністерствами, а й незалежними аналітичними центрами, що підвищить об'єктивність результатів.

Одним із ключових механізмів забезпечення результативності стане перехід до бюджетування, заснованого на даних (data-driven budgeting). Завдяки цифровим технологіям можна аналізувати великі масиви даних про видатки, доходи, соціально-економічні показники та робити прогнози щодо ефективності тих чи інших рішень. Використання аналітичних інструментів дає змогу автоматично виявляти програми, які не дають очікуваного ефекту, і спрямовувати ресурси на більш продуктивні напрями. У цьому контексті

доцільно створити єдиний аналітичний центр при Міністерстві фінансів України, який би займався збором і аналізом даних про виконання бюджетів усіх рівнів.

Велике значення матиме розвиток людського капіталу у сфері публічних фінансів. Після війни необхідно відновити кадровий потенціал державної служби, особливо на місцях, де працівники фінансових управлінь часто працюють у надзвичайних умовах. Для цього варто запровадити систему підготовки та перепідготовки кадрів з питань управління бюджетом, фінансового контролю, ризик-менеджменту та цифрових технологій. У співпраці з європейськими навчальними установами можна створити спеціалізовані програми підвищення кваліфікації для фінансистів місцевого самоврядування. Наявність компетентних кадрів забезпечить стабільність і ефективність реалізації фінансової політики.

Післявоєнний розвиток також потребує оновлення нормативно-правової бази у сфері бюджету та фінансів. Необхідно переглянути Бюджетний кодекс України, адаптувавши його до нових умов управління публічними фінансами. Законодавство має стимулювати ефективне використання коштів, запроваджувати інструменти фінансової відповідальності розпорядників, удосконалювати систему державного контролю. Доцільно ввести поняття «фінансова ефективність програм» як офіційний показник оцінювання державних витрат. Це дозволить формалізувати підхід до аналізу результативності й створить єдині критерії для всіх розпорядників коштів.

Важливим джерелом підвищення ефективності стане розвиток партнерства між державним і приватним секторами. Україна має великий потенціал залучення приватних інвестицій у проєкти з відбудови доріг, мостів, енергетики, ЖКГ, освіти, охорони здоров'я. Для цього необхідно створити сприятливі умови для інвесторів: прозору процедуру відбору проєктів, державні гарантії та механізми розподілу ризиків. Залучення бізнесу до реалізації бюджетних програм дозволить не лише зменшити навантаження на

бюджет, а й підвищити ефективність управління, адже приватні компанії мають досвід у сфері фінансового менеджменту та контролю якості.

Підвищення ефективності бюджетного фінансування також пов'язане з удосконаленням системи моніторингу і контролю. Рахункова палата, Державна аудиторська служба та інші органи повинні перейти до ризик-орієнтованого підходу, коли основна увага приділяється програмам із високою ймовірністю фінансових порушень. Необхідно розширити повноваження для проведення оперативного аудиту, який дозволить швидко виявляти проблеми у використанні коштів. Важливим є запровадження інтегрованої електронної платформи контролю, де збиратиметься інформація про всі бюджетні платежі, звіти та аудиторські висновки. Це створить цілісну систему фінансового моніторингу, здатну виявляти ризики ще до їх реалізації.

Окрему роль у післявоєнному відновленні відіграє співпраця з міжнародними фінансовими організаціями. Україна вже має позитивний досвід роботи з МВФ, Світовим банком, Європейським банком реконструкції та розвитку, Європейським інвестиційним банком. У майбутньому така співпраця повинна набути системного характеру – не лише у вигляді фінансової допомоги, а й через обмін досвідом у сфері управління державними фінансами. Міжнародні партнери можуть допомогти у впровадженні найкращих практик фіскальної політики, реформі державного сектору та розвитку аналітичних інструментів.

Важливо також забезпечити ефективний механізм використання міжнародної допомоги, який унеможливить дублювання програм і нецільові витрати. Для цього необхідно створити централізований реєстр усіх грантів і кредитів, отриманих від донорів, з відображенням стану їх реалізації. Це дозволить уникнути неузгодженості між проектами та забезпечить прозорість використання коштів. Публічне звітування про використання міжнародних ресурсів зміцнить довіру іноземних партнерів і сприятиме залученню нових інвестицій у відбудову країни.

Отже, другий етап післявоєнного відновлення має передбачати глибоку інституційну реформу бюджетної системи. Серед ключових завдань – поліпшення прогнозування, орієнтація на результат, розширення цифрових інструментів, удосконалення контролю та посилення партнерства з приватним сектором і міжнародними організаціями. Реалізація цих кроків дозволить не лише оптимізувати витрати, а й забезпечити прозорість і ефективність використання кожної гривні, спрямованої на відновлення України.

Важливою складовою підвищення ефективності бюджетного фінансування є зміцнення податкової бази держави. Після завершення воєнних дій саме від податкових надходжень залежатиме стійкість бюджету, рівень його наповнення і можливості фінансування відновлення країни. Основним завданням податкової політики стане не лише збільшення надходжень, а й створення сприятливих умов для розвитку підприємництва. Необхідно забезпечити стабільність податкового законодавства, спростити адміністрування, мінімізувати втручання державних органів у діяльність бізнесу та стимулювати інвестиції.

Перш за все доцільно запровадити систему податкового стимулювання інновацій та відбудови. Це можуть бути податкові кредити для підприємств, які інвестують у модернізацію виробництва, впроваджують енергоефективні технології чи створюють нові робочі місця. Система оподаткування має стати не репресивним, а партнерським інструментом взаємодії між державою та бізнесом. Зниження адміністративного тиску, прозорість податкових процедур і розвиток електронних сервісів сприятимуть детінізації економіки та розширенню податкової бази.

Важливим напрямом є вдосконалення системи фінансового контролю та аудиту, яка має базуватися на принципах об'єктивності, незалежності та ризик-орієнтованості. Після війни обсяг фінансових потоків, пов'язаних із міжнародною допомогою, реконструкцією інфраструктури та реалізацією державних програм, суттєво зросте. Це потребуватиме підвищення якості фінансового моніторингу та аудиту. Рахункова палата України повинна

розширити свою діяльність у сфері аудиту ефективності, що дозволить визначати не лише законність, а й доцільність витрачання бюджетних коштів. Водночас внутрішні служби фінансового контролю міністерств мають впроваджувати сучасні методи управління ризиками, використовуючи цифрові аналітичні платформи.

Післявоєнне відновлення відкриє нові можливості для розвитку інвестиційної політики держави, яка має стати важливим чинником зміцнення фінансової стабільності. Ефективне бюджетне фінансування вимагає тісної взаємодії між державними та приватними інвестиційними механізмами. Доцільно створити Національний фонд відновлення, який акумулюватиме кошти державного бюджету, міжнародних грантів і приватних інвестицій. Його завданням стане фінансування стратегічних проектів – відновлення енергетичної інфраструктури, модернізації транспорту, будівництва соціального житла, розвитку аграрного сектору та ІТ-галузі. Ключовою умовою діяльності фонду має бути прозорість: усі витрати повинні публікуватися на відкритій платформі із зазначенням джерел фінансування, підрядників і досягнутих результатів.

Окремої уваги потребує енергетичний сектор, який у воєнний період зазнав значних руйнувань. Ефективність бюджетного фінансування у цій сфері залежить від поєднання державних ресурсів, міжнародних грантів і приватних інвестицій. Важливо, щоб кошти, спрямовані на відновлення енергетичної інфраструктури, вкладалися у модернізацію, а не просто у відбудову старих об'єктів. Пріоритет має надаватися розвитку відновлюваних джерел енергії, енергозберігаючих технологій і децентралізованих енергомереж. Це не лише зменшить залежність країни від імпорту енергоресурсів, а й створить нові джерела доходів для бюджету.

Одним із ключових викликів після війни стане необхідність підвищення довіри до бюджетного процесу. Довіра громадян і бізнесу є важливим фактором стабільності фінансової системи. Для її відновлення держава має продемонструвати ефективність та чесність у використанні коштів. Публічне

звітування про виконання бюджету, регулярне оприлюднення результатів аудитів, відкриті слухання у Верховній Раді та місцевих радах мають стати звичайною практикою. Створення інтерактивних інструментів громадського контролю, наприклад електронних платформ для моніторингу проєктів, дозволить залучати громадськість до управління бюджетними ресурсами. Це підвищить підзвітність влади та сприятиме формуванню культури фінансової відповідальності.

Наступним важливим чинником є євроінтеграційний вектор реформ у сфері публічних фінансів. Вступ України до Європейського Союзу передбачає адаптацію бюджетної системи до європейських стандартів управління фінансами. Це стосується як методології планування та виконання бюджету, так і системи звітності, аудиту, контролю за державними допомогамі. Зокрема, Україна має впровадити стандарти ЄС щодо середньострокового бюджетного прогнозування, прозорості державних закупівель і управління боргом. Гармонізація законодавства з європейськими нормами не лише підвищить ефективність бюджетного фінансування, а й забезпечить доступ до додаткових фінансових ресурсів ЄС.

У процесі відбудови особливого значення набуває збалансування соціальної та економічної складової бюджету. Війна спричинила глибоку соціальну кризу, тому держава повинна зберегти високий рівень соціальних видатків, водночас створюючи умови для зростання економіки. Для цього потрібно переглянути систему соціальної підтримки, зробити її адресною та ефективною. Впровадження цифрових реєстрів соціальних виплат дозволить уникнути дублювання допомог і зловживань. Зекономлені кошти можна спрямувати на підтримку підприємництва, інновацій та створення робочих місць, що стане запорукою стійкого розвитку.

Важливо також удосконалити механізм координації між центральними та місцевими органами влади у питаннях планування й виконання бюджету. Місцеві бюджети мають стати повноцінними учасниками процесу відновлення, отримавши ширші повноваження у використанні ресурсів.

Водночас центральна влада повинна забезпечити єдині стандарти управління фінансами, щоб гарантувати цільове та ефективне використання коштів у всіх регіонах. Оптимальне поєднання централізації стратегічних рішень і децентралізації у реалізації програм дозволить підвищити результативність бюджетного фінансування.

Післявоєнна відбудова вимагатиме не лише великих фінансових ресурсів, а й зваженого підходу до їх розподілу. Ефективність бюджетного фінансування визначатиметься не кількістю витрачених коштів, а рівнем досягнутих результатів: зростанням ВВП, поліпшенням якості життя громадян, розвитком інфраструктури, підвищенням енергетичної незалежності. Саме тому на етапі відновлення країни потрібно створити прозору систему оцінки результативності державних витрат, де кожна програма матиме чітко визначені цілі, показники та очікувані ефекти.

Таким чином, підвищення ефективності бюджетного фінансування в післявоєнний період передбачає комплекс дій – реформування податкової системи, вдосконалення аудиту, залучення інвестицій, розвиток партнерства з бізнесом і громадськістю, євроінтеграцію та модернізацію фінансового управління. Реалізація цих напрямів дозволить побудувати сучасну, прозору й стійку систему державних фінансів, яка стане базою для відновлення й довгострокового розвитку України.

Післявоєнна модель бюджетного фінансування України повинна стати основою формування якісно нової системи державного управління фінансами, орієнтованої на результативність, прозорість та інноваційність. У сучасному світі ефективність бюджетних процесів визначається не лише обсягом залучених ресурсів, а насамперед здатністю держави забезпечити їх оптимальний розподіл, раціональне використання та досягнення відчутних соціально-економічних ефектів. Тому Україна має не просто відновити довоєнну модель фінансової системи, а побудувати її на нових принципах сталого розвитку.

Одним із ключових аспектів підвищення ефективності бюджетного фінансування є впровадження системи оцінки результативності державних витрат. Вона має ґрунтуватися на кількісних і якісних показниках, які дозволять визначати, наскільки виділені кошти сприяють досягненню цілей державної політики. Для цього доцільно запровадити єдину методику оцінювання бюджетних програм, де кожен проєкт супроводжуватиметься чітким набором індикаторів: економічними (рівень зайнятості, темпи зростання ВВП, обсяг інвестицій), соціальними (покращення якості послуг, підвищення рівня добробуту населення), екологічними (зменшення викидів, підвищення енергоефективності). Регулярна оцінка таких показників дозволить відстежувати динаміку результатів і своєчасно коригувати бюджетну політику.

Важливо також розвивати систему стратегічного планування державних фінансів. Після війни Україна повинна мати чітко визначену середньо- і довгострокову фінансову стратегію, яка передбачатиме не лише відбудову інфраструктури, а й створення передумов для інноваційного розвитку. Для цього необхідно забезпечити узгодженість між Державною стратегією економічного розвитку, Національним планом відновлення та бюджетними пріоритетами. Таке поєднання дозволить уникнути дублювання витрат, забезпечить системність у фінансуванні проєктів та сприятиме досягненню синергетичного ефекту між різними секторами економіки.

Важливою є роль міжнародного партнерства у забезпеченні ефективності бюджетного фінансування. Після війни Україна залишатиметься великим отримувачем фінансової підтримки від міжнародних донорів, тому надзвичайно важливо створити чітку систему координації між державними структурами та донорами. Це дозволить уникнути неузгодженості проєктів, дублювання фінансування й підвищить прозорість використання ресурсів. Доцільно створити єдину міжвідомчу платформу, на якій відображатимуться всі проєкти, що фінансуються з міжнародних джерел, із зазначенням їх цілей,

термінів реалізації та стану виконання. Такий підхід підвищить довіру партнерів і сприятиме залученню нових інвестицій.

Одним із перспективних напрямів розвитку є впровадження концепції “зеленого” бюджетування. Україна, як майбутній член Європейського Союзу, має адаптувати фінансову політику до екологічних стандартів ЄС. Це означає, що частина державних і місцевих бюджетів повинна спрямовуватися на проєкти, які сприяють зниженню викидів вуглецю, енергозбереженню, розвитку екологічного транспорту, відновленню природних ресурсів. Впровадження “зелених” бюджетних інструментів дозволить не лише залучати міжнародні екологічні фонди, а й зменшити довгострокові витрати держави, пов’язані з ліквідацією наслідків екологічних катастроф.

Важливою умовою підвищення ефективності фінансування стане поглиблення діджиталізації бюджетної системи. Після війни Україна має всі можливості для повного переходу на електронне управління державними фінансами. Сучасні технології штучного інтелекту, машинного навчання та блокчейну можуть бути використані для автоматичного аналізу даних, виявлення неефективних витрат, прогнозування ризиків та контролю за виконанням бюджетних програм. Крім того, цифровізація дозволить скоротити витрати на адміністрування фінансів, підвищити швидкість прийняття рішень і забезпечити прозорість усіх операцій із бюджетними коштами.

Особливої уваги потребує підвищення ефективності місцевих бюджетів. У післявоєнний період саме громади стануть основними драйверами відновлення, оскільки вони найближчі до потреб населення. Для цього місцевим бюджетам необхідно забезпечити більшу фінансову самостійність, надати право залишати більшу частину податкових надходжень на місцях, створити механізми залучення приватних інвестицій та міжнародної технічної допомоги. Доцільно також розробити систему оцінки ефективності діяльності місцевих органів влади у сфері бюджетного управління. Це дозволить

визначати найбільш успішні практики та поширювати їх на інші регіони країни.

Важливим аспектом є посилення соціальної орієнтації бюджетної політики. Війна призвела до значних людських втрат, міграції, зниження рівня життя населення. Тому післявоєнна відбудова повинна передбачати підвищення рівня соціальних стандартів, розвиток системи охорони здоров'я, освіти, соціального захисту. Водночас фінансування цих сфер має здійснюватися за принципом результативності – кошти повинні спрямовуватися туди, де вони створюють реальний соціальний ефект. Це потребує реформування системи розподілу соціальних видатків, упровадження електронних реєстрів, адресної допомоги та сучасних механізмів моніторингу.

У перспективі надзвичайно важливо забезпечити стале інституційне закріплення принципів ефективності в бюджетному законодавстві, що дозволить створити прозору та прогнозовану систему управління державними фінансами. Поняття «ефективне використання бюджетних коштів» має бути чітко і однозначно визначене в Бюджетному кодексі України, з урахуванням сучасних вимог до фінансового менеджменту, результативності державних програм та оцінки соціально-економічного ефекту від витрачених ресурсів. Дотримання цього принципу повинно перевірятися на всіх рівнях управління — від центральних органів влади до місцевих бюджетів, із застосуванням систематичного внутрішнього і зовнішнього аудиту, аналітичних оцінок та звітності про досягнуті результати. Такий підхід створить надійну законодавчу базу для формування нової фінансової культури, у центрі якої стоятиме не лише обсяг фінансування, а й якість та результативність використання коштів, ефективність реалізації державних програм і задоволення суспільних потреб.

Реалізація цих підходів дозволить Україні не лише відновити зруйновану економіку, а й побудувати сучасну модель фінансової системи європейського типу, здатну забезпечувати стабільність і добробут суспільства в довгостроковій перспективі.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє узагальнити теоретичні, аналітичні та практичні результати щодо сутності, структури, особливостей та перспектив розвитку бюджетного фінансування в Україні в умовах воєнного стану. Бюджетне фінансування у сучасних реаліях виступає ключовим інструментом реалізації державної політики, адже через нього забезпечується не лише економічна стабільність, а й національна безпека, соціальний захист населення та розвиток стратегічних галузей.

У першому розділі було розкрито економічну сутність та функції бюджетного фінансування, визначено його основні принципи та механізми. Бюджетне фінансування розглянуто як систему організованого розподілу державних ресурсів, що забезпечує виконання суспільно важливих завдань, розвиток економіки й підтримку соціальної сфери. Визначено, що його ефективність базується на дотриманні таких принципів, як плановість, цільове спрямування, безповоротність, ефективність, економія та контроль. Доведено, що нормативно-правова база відіграє визначальну роль у забезпеченні прозорості та результативності бюджетних процесів. Бюджетний кодекс України, закони про державний і місцеві бюджети, підзаконні нормативні акти Кабінету Міністрів і Міністерства фінансів формують правові засади фінансової політики держави.

У другому розділі проаналізовано особливості бюджетного фінансування в Україні в умовах воєнного стану. З'ясовано, що війна докорінно змінила структуру доходів і видатків державного бюджету: різко зросла частка оборонних витрат і видатків на безпеку, тоді як фінансування економічної та соціальної сфер було частково обмежено. Значна роль у наповненні бюджету належить міжнародній допомозі у формі грантів і кредитів, частка якої у доходах перевищила 15 %. У роботі наведено реальні дані, які свідчать про суттєве зростання бюджетних показників: з 2020 по 2024 рік доходи державного бюджету збільшилися більш ніж утричі, а видатки – у

3,5 рази. Особливу увагу приділено аналізу бюджету Одеської міської територіальної громади як прикладу адаптації місцевих фінансів до умов воєнного стану. Визначено, що місцеві бюджети відіграють важливу роль у забезпеченні життєдіяльності населення, фінансуванні оборонних заходів, соціального захисту та відновленні інфраструктури.

У третьому розділі досліджено ризики бюджетного фінансування у воєнний час і визначено шляхи підвищення його ефективності в післявоєнний період. До основних ризиків віднесено фіскальні, боргові, інфляційні, інституційні, соціальні та корупційні. Вони проявляються у зменшенні податкових надходжень, зростанні дефіциту бюджету, посиленні боргового навантаження, загрозі нецільового використання коштів і ослабленні фінансової дисципліни. Для їх нейтралізації держава впроваджує низку заходів: посилення казначейського контролю, цифровізацію бюджетного процесу, залучення міжнародної допомоги, реструктуризацію боргу, розвиток системи внутрішнього та зовнішнього аудиту. Показано, що ефективне управління ризиками можливе лише за умови координації дій між центральною владою, місцевими бюджетами, міжнародними партнерами та громадськістю.

У післявоєнний період головним завданням держави стане трансформація бюджетної політики з антикризової у відновлювальну, орієнтовану на економічне зростання. Перспективи підвищення ефективності бюджетного фінансування полягають у вдосконаленні системи планування, розвитку цифрових технологій управління публічними фінансами, розширенні міжбюджетної самостійності громад і гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами. Значну роль відіграватиме впровадження програмно-цільового методу, який забезпечує зв'язок між бюджетними витратами та досягнутими результатами. У сфері контролю особливе значення матиме перехід від формального до результативного аудиту, який оцінюватиме ефективність використання коштів і ступінь досягнення соціально-економічних цілей.

Визначено, що підвищення ефективності бюджетного фінансування неможливе без розвитку державно-приватного партнерства, залучення інвестицій у стратегічні галузі, реформування податкової системи та запровадження «зеленого» бюджетування. Важливими залишаються прозорість і підзвітність органів влади, створення інтегрованих електронних систем моніторингу бюджетних операцій, відкритий доступ громадян до інформації про рух державних коштів. Запровадження таких підходів забезпечить не лише контроль, а й підвищить довіру населення та міжнародних партнерів до фінансової політики України.

Узагальнюючи результати дослідження, можна зробити висновок, що в умовах війни бюджетне фінансування України стало не лише інструментом економічного регулювання, а й засобом виживання держави. Саме через бюджет держава підтримує армію, економіку, соціальні програми та інфраструктуру. У майбутньому бюджетна система має перетворитися на механізм сталого розвитку, який поєднає ефективність витрат, інноваційність управління та соціальну справедливість. Реалізація запропонованих напрямів удосконалення – цифровізація, підвищення прозорості, орієнтація на результат, розвиток партнерства з міжнародними донорами та бізнесом – дозволить створити фінансово стійку державу, здатну успішно відновитися після війни та забезпечити гідний рівень життя громадян.

Таким чином, ефективне бюджетне фінансування в післявоєнній Україні має стати фундаментом національної економічної безпеки, інструментом інтеграції до європейського економічного простору та гарантією стабільного розвитку держави в довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аністратенко Ю.І. Вплив воєнного стану на правове регулювання бюджетних зобов'язань. *Юридичний науковий електронний журнал*, №3, 2023. С. 632-634. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2023/147.pdf
2. Арістов Ю.Ю. Формування видатків бюджету як складова державної фінансової політики економічного розвитку. *Інвестиції: практика та досвід* № 2/2021. С. 38-43. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/2_2021/8.pdf
3. Бліщук К. Управління місцевими фінансами в умовах воєнного часу: проблеми та можливості для їх вирішення. *Економіка та суспільство*, (43), 2022. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1755>
4. Боголюб А.О. Теоретичні основи бюджетного фінансування. 1 с. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/01/80.pdf>
5. Буй Т.Г., Прімерова О.К. Бюджетна система України: вплив війни та виклики повоєнної відбудови. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2023. Том 8. Випуск 1. С. 17-24. URL: <https://share.google/FY9sqSWoYKCNDrVJt>
6. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
7. Ватаманюк-Зелінська У., Пріцак Я., Зелінський М. Особливості формування та виконання державного бюджету України в умовах воєнного стану. *Економічний простір*, (185), 2023. С. 26-31. URL: <https://share.google/db0CAwzIGa4iNFIu2>
8. Відкритий бюджет. URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/expenses?class=program>
9. Возняк Г.В., Коваль В.М. Видатки місцевих бюджетів через призму війни в Україні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду*

України. 2022. Вип. 2(154). С. 9-14. URL: <https://share.google/LNQLZzC9zX8yVw8ut>

10. Волкова В.В. Державний бюджет України в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми розвитку фінансів в умовах цифровізації економіки України*. URL: <https://share.google/R1qCzpl1osYa7iR5a>

11. Волохова І.С., Дубовик О.Ю., Слатвінська М.О. Податкова система: Навчальний посібник. Харків: Видавництво «Діса плюс», 2019. 402 с. URL: <https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/09/Podatкова-systema-navchal-nyy-posibnyk.pdf>

12. Габор Д. Бюджетне фінансування та його роль у діяльності підприємства. *Інноваційний розвиток та безпека підприємств в умовах неоіндустріального суспільства*, 2020. С. 256-257. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/18819/1/256-257.pdf>

13. Громади мають проводити оцінку ефективності бюджетних програм попри воєнний стан. URL: <https://www.prostir.ua/?news=hromady-mayut-provodyty-otsinku-efektyvnosti-byudzhethnyh-prohram-popry-vojennyj-stan>

14. Грубляк О., Сила В. Механізм управління дефіцитом Державного бюджету України в умовах впровадження воєнного стану. *Проблеми і перспективи економіки та управління*, №1 (37), 2024. С. 263–272. URL: https://www.researchgate.net/publication/385265057_Mehanizm_upravlinna_deficitom_Derzavnogo_budzetu_Ukraini_v_umovah_vprovadzenna_voennogo_stanu

15. Гупаловська М.Б. Шляхи підвищення ефективності видатків місцевих бюджетів України. *Ефективна економіка*. 2019. № 10. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2019/54.pdf

16. Дем'янишин В. Бюджетне фінансування та його особливості в сучасних умовах. *Світ фінансів*. Випуск 2 (11), 2007. С. 34-48. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/26209/1/ДЕМ'ЯНИШИН.pdf>

17. Джигора О.М. Особливості забезпечення бюджетного процесу та бюджетної безпеки України в умовах воєнного стану. *Економічний вісник*,

2022, №2. С. 136-147. URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2022/2/EV20222_136-147.pdf

18. Дмитрик О., Токарева К. Принципи здійснення видатків публічних фондів в умовах воєнного стану в Україні. *Socio-Economic Relations in the Digital Society*, 3(49), 2023. С. 105-115. URL: <https://share.google/iysUxWQFU1YYWHTjj>

19. Дубенюк М.І. Особливості формування доходів державного бюджету України. С. 99-103. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/32062/1/99.PDF>

20. Дяченко К.С. Особливості функціонування бюджетних установ у системі державних фінансів. *Економіка і суспільство*. Випуск 7, 2016. С. 739-748. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/7_ukr/125.pdf

21. Закон України «Про внесення змін до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України та інших законодавчих актів України» від 15.03.2022 № 2134-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2134-20#Text>

22. Закон України «Про Державний бюджет України на 2025 рік» від 19.11.2024 № 4059-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text>

23. Західна О.Р., Мосолова Ю.О. Аналіз фінансування бюджетних установ та організацій в Україні. *Молодий вчений*, №11, 2019. С. 491-495. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/1519/1484>

24. Карлін М.І. Суспільні фінанси України: навч. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. 304 с. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/12476/1/syspil_finansy.pdf

25. Качула С.В. Бюджетна система України: навчальний посібник в схемах і таблицях. Дніпро: Монолит, 2021. 332 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/Зbac_pravo/Kachula-S.V.-Byudzhetna-systema.pdf

26. Костик Є.П., Овсієнко А.М. Соціально-економічні ризики повномасштабної війни Російської Федерації проти України та стабілізаційні

заходи щодо їх подолання у контексті ініціатив Президента України. *Економічний вісник університету*. Випуск №57, 2023. С. 113-120. URL: [https://ue-](https://ue-bulletin.com.ua/web/uploads/pdf/University%20Economic%20Bulletin,%20Vol%202018,%20No%202-113-120,%202023.pdf)

[bulletin.com.ua/web/uploads/pdf/University%20Economic%20Bulletin,%20Vol%2018,%20No%202-113-120,%202023.pdf](https://ue-bulletin.com.ua/web/uploads/pdf/University%20Economic%20Bulletin,%20Vol%202018,%20No%202-113-120,%202023.pdf)

27. Коцупал О.В. Фінансове прогнозування та бюджетування в умовах воєнного стану. *Актуальні питання економічних наук*, 2024. 13 с. URL: <https://a-economics.com.ua/index.php/home/article/view/145/148>

28. Крищенко К.Є. Бюджетне планування як чинник підвищення ефективності фінансування освіти в Україні. *Освітня аналітика України*, 2023, №5. С. 21-30. URL: https://science.iea.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/2_Kryshchenko_526_2023_21-30.pdf

29. Ксьонжик І.В. Управління ризиками діяльності бюджетних установ і організацій України в умовах воєнного стану. С. 291-293. URL: https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/14727/1/prod_bezp-22-05-23-291-293.pdf

30. Мединська Т. Пріоритетні напрями видатків місцевих бюджетів України в умовах війни. *Modeling the development of the economic systems*, (4), 2024. С. 16–24. URL: <https://share.google/zs7XWOeqFOBzMeQU2>

31. Миськів Г. Бюджетна система: теоретичні та практичні аспекти (у схемах і таблицях): навчальний посібник. Львів: Растр-7, 2020. 272 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2915/1/Myskiv_B5.pdf

32. Мізіна І.В. Особливості правового регулювання фінансування оборонної сфери в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції* № 1. 2023. С. 141-145. URL: http://apnl.dnu.in.ua/1_2023/23.pdf

33. Наказ Міністерства фінансів України «Про внесення змін до Типової програмної класифікації видатків та кредитування місцевого бюджету» від 22.09.2025 № 488. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0488201-25#Text>

34. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Порядку складання бюджетної звітності розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів, звітності фондами загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування» від 24.01.2012 № 44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0196-12#Text>

35. Наговська Т.А. Бюджетне фінансування в Україні: тренди воєнного стану. Одеський Національний Економічний університет.

36. Огонь Ц.Г. Проблеми підвищення ефективності формування та використання бюджетних коштів. *Наукові праці НДФІ*, 4 (33), 2005. С. 27-32. URL: https://npndfi.org.ua/docs/NP_05_04_027_uk.pdf

37. Особливості бюджетного процесу в умовах воєнного стану. URL: <https://decentralization.ua/news/14654>

38. Оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні. Київ: Програма розвитку ООН в Україні, 2024. 86 с. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-04/undp-ua-smb-2024.pdf>

39. Палійчук Т. Огляд бюджету 2025. Центр економічної стратегії. 51 с. URL: <https://share.google/lkv3xokdY6UiVY27o>

40. Пасічний М.Д. Пріоритети підвищення ефективності видатків бюджету. Пріоритети підвищення ефективності видатків бюджету. *Проблеми економіки* № 3 (37), 2018. С. 201-209. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2018-3_0-pages-201_209.pdf

41. Пашинська В.В. Бюджетні видатки та бюджетне фінансування державних цільових програм. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*, № 6, 2011. С. 78-87. URL: <https://share.google/fKPwqTSJiOFFOjd24>

42. Пирожкова Ю.В. Видатки державного бюджету України: ключові питання правового регулювання в умовах дії правового режиму воєнного стану та повоєнного відновлення. *Аналітично-порівняльне правознавство*.

Випуск 4, 2025. С. 306-310. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/338843/327094>

43. Піхоцька О.М., Ющик Ю.В. Аналіз виконання бюджетів в період воєнного стану. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*, № 35, 2022. С. 25–32. URL: <https://share.google/dz1HIoufBQgEbb9f>

44. Постанова КМУ «Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану» від 11.03.2022 № 252. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-2022-п#Text>

45. Постанова КМУ «Про внесення змін до пункту 1 постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2022 р. № 252» від 17.06.2022 № 693. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/693-2022-п#Text>

46. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану» від 09.06.2021 № 590. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-п#Text>

47. Постанова КМУ «Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ» від 28.02.2002 № 228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2002-п#Text>

48. Пшик Б.І. Фінансові аспекти повоєнної відбудови економіки України на базі використання ESG-підходів. *Банківська справа*. Випуск 1 (165), 2024. С. 35-40. URL: [https://ird.gov.ua/sep/sep20241\(165\)/sep20241\(165\)_035_PshykBI.pdf](https://ird.gov.ua/sep/sep20241(165)/sep20241(165)_035_PshykBI.pdf)

49. Радіонов Ю. Формування і виконання державного та місцевих бюджетів в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*, (53), 2023. 11 с. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2669/2585>

50. Радіонов Ю.Д. Пріоритети бюджетної політики в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України. *Фінанси України*, №9, 2023. С. 24-47. URL: https://finukr.org.ua/docs/FU_23_09_024_uk.pdf

51. Рева В.А. Загальна характеристика дотації як міжбюджетного трансферту в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*, № 12, 2022. С. 579-582. URL: http://lsej.org.ua/12_2022/139.pdf
52. Сидор І.П. Міжбюджетні трансферти в системі доходів місцевих бюджетів: сучасний стан та напрями вдосконалення. *Інфраструктура ринку*. Випуск 32, 2019. С. 363-370. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/37726/1/55.pdf>
53. Сідор М.І. Бюджетна система України в сучасних умовах. *Juris Europensis Scientia*. Випуск 1, 2024. С. 112-119. URL: http://jes.nuoua.od.ua/archive/1_2024/22.pdf
54. Сорока Р.С. Бюджетна система: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. 236 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1652/1/сорока%20бюджетна%20система.pdf>
55. Стороженко О.О. Проблеми бюджетного планування в системі місцевих фінансів і шляхи його вдосконалення. *Економіка і управління бізнесом*, №4, 2023. С. 19-31. URL: <https://economicscience.com.ua/web/uploads/pdf/Economics%20and%20Business%20Management,%202023,%20Vol.%2014,%20No.%204-19-31.pdf>
56. Сторонянська І.З. Економіка регіонів України в умовах війни: ризики та напрями забезпечення стійкості: науково-аналітичне видання. Львів, ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». 2022. 70 с. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20220033.pdf>
57. Сьомченко В.В. Бюджетне планування як засіб забезпечення збалансованості державного бюджету. *Економічний вісник НГУ*, 2007, № 3. С. 61-65. URL: <https://core.ac.uk/download/48399059.pdf>
58. Татарин Н. Фінансова система України під час війни. *Галицький економічний вісник*, № 5-6, 2022. С. 75-83. URL: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/78-79/1111.pdf>

59. Третяк Д., Медведкова Н. Управління фіскальними ризиками державного бюджету України в умовах війни. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка* №4, 2022. С. 64-73. URL: http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2023/04/Вісник_Економіка_221_64-73.pdf
60. Тросянська К.М. Фінансова децентралізація та її вплив на економічне зростання територіальних громад. *Академічні візії*. Випуск 33, 2024. С. 1-16. URL: <https://share.google/P05ATqHgXWDUsNkHM>
61. Тулуш Л.Д., Леонтович С.П., Радченко О.Д. Державне регулювання фінансової безпеки в умовах воєнного стану. С. 331-338. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/237/6440/13293-1?inline=1>
62. Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку: матеріали IX Міжнар. наук.-практ. інт.-конф. Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2022. 364 с. URL: https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/8793/1/Tezy_fin_systema_2022.pdf
63. Хома І.Б. Управління фінансовими ризиками в умовах війни. *Причорноморські економічні студії*. Випуск 84, 2023. С. 47-51. URL: https://bses.in.ua/journals/2023/84_2023/9.pdf
64. Чугунов І., Пасічний М., Нікітішин А. Доходи Державного бюджету України в умовах воєнного стану. *Scientia fructuosa*. № 5, 2022. С. 124–137. URL: <https://share.google/cvwsUtsGvUY13mxWS>
65. Шокіна Ю.О. Особливості реалізації фінансового механізму бюджетних установ. 3 с. URL: <https://repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/897/1/Шокіна%20Ю.%20О.%20Особливості%20реалізації%20фінансового%20механізму%20бюджетних%20установ.pdf>